

ประเพณีรับราชทูต

390.22
ค 528ข

นางจินตนา กระบวนแสวง คับคว่าเรียบเรียง
กรมศิลปากรจัดพิมพ์ พ.ศ. 2526

0.22
28ป
26

Art
Collection

ประเพณีรับราชทูต

นางจินตนา กระบวนแสง

ค้นคว้าเรียบเรียง

กรมศิลปากร

จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๖

สงวนลิขสิทธิ์

ห้ามทำซ้ำ ตัดแปลง หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชนซึ่งส่วนหนึ่งส่วนใด
หรือทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของการ
คัดลอก เลียนแบบ ทำสำเนา ฯลฯ หรือนำไปเผยแพร่ในรูปแบบใดๆ
นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากกรมศิลปากร

All rights reserved

No part of this book may be reproduced in any
form or by any mean without prior written permission
from the Fine Arts Department.

“ทำซ้ำ” คือ การคัดลอก เลียนแบบ ทำสำเนา ทำแม่พิมพ์ บันทึกเสียง บันทึกภาพ ฯลฯ
จากต้นฉบับ หรือสำเนา หรือจากการโฆษณาในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

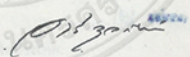
หรือ “ตัดแปลง” คือ การทำซ้ำโดยเปลี่ยนรูปแบบ ปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมงาน ฯลฯ ในส่วนที่เป็น
สาระสำคัญ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

หรือ “เผยแพร่ต่อสาธารณชน” เช่น การแสดง การบรรยาย การจำหน่าย การทำให้ปรากฏ
ด้วยเสียง ด้วยภาพ ฯลฯ หรือโดยวิธีอื่นใด ซึ่งงานที่ได้จัดทำขึ้น

คำนำ

การรับราชทูตที่เข้ามาติดต่อกับประเทศไทยเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งถึงอัธยาศัยและอุปนิสัยใจคอของคนไทยว่าเป็นคนโอบอ้อมอารี สมดังในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ" การที่มีทูตจากประเทศต่าง ๆ เข้ามาติดต่อกับประเทศไทยนั้น คณะทูตานุทูตจะได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นและเต็มไปด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดีบังต้องปรากฏในจดหมายของราชทูตต่าง ๆ ว่า เมื่อคณะทูตานุทูตมาถึงชานพระราชนาถจักรแล้ว การกินอยู่ของคณะทูตเป็นของรัฐบาลทั้งสิ้น และเป็นเช่นนั้นจนกว่าคณะทูตจะลากลับไปยังประเทศของตน และการที่พระมหากษัตริย์เสด็จออกมารับราชทูตนั้น แสดงถึงความโอ้อำ ความมีระเบียบแบบแผนของราชสำนักไทย และแสดงความยกย่องต่อประเทศที่เข้ามาติดต่อด้วย

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เห็นว่าประเพณีการรับราชทูตตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมา ได้รับการวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย แต่ก็ยังคงความโอ้อำมีระเบียบแบบแผนไว้ให้ปรากฏเห็นอยู่ แม้ว่าในสมัยปัจจุบันจะไม่มีการต้อนรับแบบโบราณปรากฏให้เห็นก็ตาม แต่พระมหากษัตริย์ก็ยังเสด็จออกมารับราชทูตอยู่เสมอ ๆ จึงมอบให้นางจินตนา กระบวนแสง นักอักษรศาสตร์ ๖ งานวัฒนธรรมและจารีตประเพณี กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์เป็นผู้ค้นคว้าเรียบเรียง อนึ่ง กรมศิลปากรขอขอบคุณนายเศวต ธนประดิษฐ์ ที่ปรึกษาสำนักพระราชวัง และนายเกรียงไกร วิหามิตร กองวังที่ได้กรุณาให้ข้อมูลและคำแนะนำต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย กรมศิลปากรหวังว่าหนังสือเรื่องประเพณีรับราชทูตนี้ คงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในวัฒนธรรมและประเพณีโดยทั่วกัน

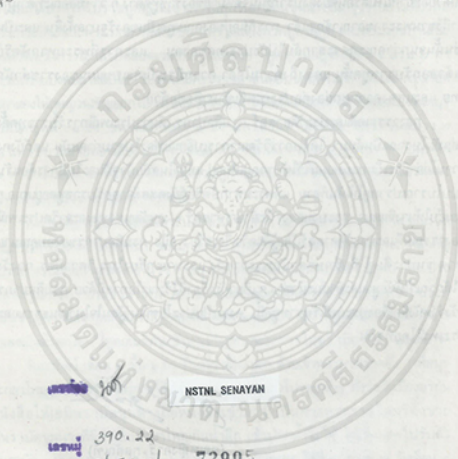

(คุณหญิงอารี กุลคันธ์)
อธิบดีกรมศิลปากร

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์
พฤษภาคม ๒๕๒๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
การต้อนรับทูตสมัยกรุงสุโขทัย	๑
การต้อนรับทูตสมัยกรุงศรีอยุธยา	๒
การต้อนรับทูตสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	๔
สรุป	๒๙

เลขที่ ๓๐

NSTNL SENAYAN

เลขหมู่

390.22

๐๕๕๘๒

72905

เลขทะเบียน

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

31111020940864

ภท

ประเพณีรับราชทูต

ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราช มีการติดต่อค้าขายกับชาติต่าง ๆ ทั้งในทวีปเอเชีย ทวีปยุโรปและทวีปอเมริกา เมื่อมีการติดต่อค้าขายกันมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีทูตติดต่อระหว่างประเทศ เพื่อตกลงเรื่องการค้าขายและเจริญสัมพันธไมตรี^(๑)กันระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาล

ในสมัยโบราณเรียกผู้แทนของรัฐบาลที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายหรือเจริญสัมพันธไมตรีว่า "แขกเมือง" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "State Guest" หรือ "Official Guest" ในปัจจุบันเรียกว่า "คณะทูต" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Mission ได้แบ่งความสำคัญของแขกที่มาเยือนไว้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. แขกของรัฐ (State Guest) ประมุขของประเทศเป็นเจ้าภาพรับรอง
๒. แขกของรัฐบาล (Government Guest) รัฐบาลเป็นเจ้าภาพรับรอง และ
๓. แขกของราชการ (Official Guest) รัฐมนตรีหรือกระทรวงที่เกี่ยวข้องเป็นเจ้าภาพรับรอง

การต้อนรับคณะทูตที่มาติดต่อในสมัยโบราณพระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จออกให้ราชทูตเข้าเฝ้าถวายพระพรสาสน์ ถ้าหากเป็นคณะทูตจากประเทศแถบทวีปเอเชียที่มีขนบธรรมเนียมคล้ายคลึงกับไทย การต้อนรับก็จะทำตามประเพณีไทย คือในการเข้าเฝ้าต้องใช้วิธีหมอบคลาน แต่ส่วนมากไม่มีการบันทึกเรื่องการต้อนรับและวิธีการเข้าเฝ้าไว้จึงไม่สามารถจะทราบได้ว่ามีพิธีการอย่างไร แต่คณะทูตที่มาจากประเทศทางตะวันตก การต้อนรับอนุโลมตามแบบตะวันตก ซึ่งเราสามารถทราบได้จากจดหมายเหตุต่าง ๆ ของคณะทูตที่เดินทางมาติดต่อกับประเทศไทยได้บันทึกไว้ การรับแขกเมืองหรือการรับราชทูตแบ่งออกเป็น ๔ ระยะ คือ

๑. เมื่อคณะทูตมาถึง
๒. การเข้าเฝ้าถวายพระพรสาสน์และเครื่องบรรณาการ
๓. ระหว่างที่คณะทูตพำนักอยู่ในประเทศ
๔. เมื่อจะลากลับและการส่ง

การต้อนรับทูตสมัยกรุงสุโขทัย

ในสมัยกรุงสุโขทัยไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีพิธีต้อนรับทูตอย่างไร มีหลักฐานปรากฏแต่เพียงว่า ได้เคยติดต่อกับประเทศจีนในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงโดยพระเจ้ากুবโกลษ่านของจีนส่งทูตชุดแรกมาติดต่อกับอาณาจักรสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๕ และพ่อขุนรามคำแหงได้ส่งทูตไปยังประเทศจีนด้วยเช่นกัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สืบแสง

(๑) หมายถึงการทำไมตรีที่มีอยู่ต่อกันให้กระชับให้แน่นแฟ้นและเพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้น

พรหมบุญ อ้างถึงหนังสือพงศาวดารทวณฉบับเก่าเล่ม ๔๗ กล่าวไว้ว่า “...ใน พ.ศ. ๑๘๒๔ กบฏในลวณแห่งสุดสุดรวมกบฏไทยโดยมีนันทพราหมณ์ชื่อ “เหอจี” ตำแหน่ง “กวนจวินหัวหน้” เป็นหัวหน้าคณะพร้อมด้วยผู้ช่วยชื่อ “ฮวงฟูจี” คณะผู้ชุมนุมออกเดินทางจากประเทศจีนในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๑๘๒๔ และขณะที่เรือแล่นผ่านฝั่งประเทศจัมปาก็ถูกจับกุมและถูกประหารชีวิตในที่สุด...”^(๑) และอ้างถึงพงศาวดารทวณฉบับเก่าเล่มที่ ๑๗ ว่า “...กระทั่งใน พ.ศ. ๑๘๓๕ จึงปรากฏในหลักฐานจีนว่า กษัตริย์สุโขทัยส่งทูตพร้อมด้วยพระราชสาส์นอักษรทองคำไปยังประเทศจีน...”

สุโขทัยมีการติดต่อกับจีนตลอดมาโดยการส่งทูตติดต่อกันเป็นระยะ ๆ คือ เริ่มตั้งแต่ปี ๑๘๓๕ จนกระทั่งอาณาจักรสุโขทัยได้ถูกรวมเข้ากับอาณาจักรอยุธยา

การต้อนรับทูตสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาประเทศไทยมีการติดต่อกับประเทศใกล้เคียง เช่น พม่า ลาว เขมร ญี่ปุ่น เป็นต้น ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ กรุงศรีอยุธยามีสัมพันธไมตรีกับประเทศญี่ปุ่น ฮอลันดา อังกฤษ และ สเปน ในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมมีสัมพันธไมตรีกับประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

การต้อนรับทูตที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีนั้น ตั้งแต่ทูตเข้ามาถึงพระราชอาณาเขตการกินอยู่ของคณะทูตเป็นของหลวงทั้งสิ้น เมื่อทูตเดินทางเข้ามาถึงโดยเฉพาะราชทูตผู้สำเร็จพระราชสาส์นจะต้องให้หูกอบูชายเขคแดนก่อน เพื่อให้การในกรุงได้มีเวลาเตรียมการรับรองหลาย ๆ วัน ถ้าทูตมาทางทะเลก็ต้องให้หูกอบูชายที่ปากน้ำก่อน ขณะที่คอยอยู่ที่ปากน้ำหรือชายแดนนั้นจะมีพนักงานลงไปเยี่ยมและส่งสิ่งของเสบียงอาหารสำหรับเลี้ยงดูคณะทูตอยู่เสมอ ดังปรากฏในหนังสือเรื่อง จดหมายระยะทางราชทูตลังกาเข้ามาขอคณะสงฆ์ที่กรุงศรีอยุธยา^(๒) ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศว่า

“.....ถึงวันจันทร์ที่ ๑๔ เดือนสุริยคติวิษัสมภ (พฤษภาคม) ตรงกับเดือนจันทร์คติแรม ๑๓ ค่ำ (เดือน ๖ ปีมะแม พ.ศ. ๒๒๕๔) จึงถึงที่ทอกลสมอปากอ่าวกรุงศรีอยุธยาเมื่อเวลาเช้า ๑๑ โมง.....” และ

“อ่าวมาถึง๗ วัน ถึงวันจันทร์ เวลาเช้ามีข้าราชการไทย ๓ คนมาเยี่ยมเยียนราชทูตลังกาถึงกำบังและไปถวายบังคมพระราชสาส์นซึ่งประดิษฐานอยู่ในห้องเรือกำบังนั้น ๓ ครั้ง แล้วจึงมอบของต้อนรับคือ มะพร้าวอ่อน มะพร้าวห้าว และหมาก พลุ เป็นต้น ให้นำ

(๑) ผู้รู้ประวัติศาสตร์ชาวไทยเห็นด้วยว่า พงศาวดารประกอบกรณียกหรือ “การเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย” (เอกสารโรเนียว) พ.ศ. ๒๓๑๐, ๑๖ หน้า

(๒) จดหมายระยะทางราชทูตลังกาเข้ามาขอคณะสงฆ์ที่กรุงศรีอยุธยา, พระจักรพรรดิ, พระนคร : ๒๔๗๑ (หนังสือฉบับนี้เดิมเป็นภาษาสิงคโปร์หรือชวาฉบับแปล) ได้มาจากเมืองลังกาพระยาวรณการประสิทธิ์ (ตีพิมพ์ เอ.บี. คิลด์คิงคิง) จึงให้แปลเป็นภาษาอังกฤษ มอบให้หอพระสมุด สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแปลเป็นภาษาไทย และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพงศาดิศรมหิป โปรดให้พิมพ์ในปีพ.ศ. ๒๔๗๑)

ราชทูต เมื่อเสร็จแล้วก็กลับคืนเข้าปากน้ำในวันนั้น ถึงวันที่ ๒๐ เดือนมิถุนา (ยน) ตรงกับ วันพุธ ขึ้น ๘ ค่ำ (เดือน ๗) เวลาประมาณ ๑๐ โมงเช้า ข้าราชการลงมาจากกรุงศรีอยุธยา ๒ คน^(๑) มานำรอกพระเรือกำปั่นเชิญพระราชสาส์นแล่นเข้าปากน้ำ(บางเจ้าพระยา) ไปจอด ที่ ค.อัมสเตอร์ดัมที่พวกวิสันตาสว่างไว้ที่ปากน้ำ^(๒) ราชทูตลี้กาทอบูบเนก ๒ วัน.....”

เมื่อท่าในกรุงจัดเตรียมการต้อนรับเรียบร้อยแล้วจึงจัดเรือกระบวนลงไปรับ พระราชสาส์นและคณะทูตเมื่อนั้นมาตามลำน้ำ ตามระยะทางต้องจัดหอพระราชสาส์น และที่พักสำหรับทูตานุทูตเป็นระยะ ๆ ไป เช่นที่เมืองสมุทรปราการ เมืองพระประแดง เมืองธนบุรี เมืองหนองรี เมืองปากน้ำ และที่ระยองหลวงใต้วัดโปรดสัตว์ ตามระยะทางที่ ทูตขึ้นหัดนั้นจะมีข้าราชการไปต้อนรับทุกระยะ จนกระทั่งถึงระยองหลวงใต้วัดโปรดสัตว์ ซึ่งเป็นที่พักค้างสุดท้าย และคณะทูตจะต้องพักที่นี่เป็นเวลาหลายวันเพื่อแปลพระราชสาส์น และศุภอักษร ตรวจหาข้อบกพร่องเรื่องราชบรรณาการ และเพื่อให้ทางในพระนครตกแต่ง ถนนหนทางให้เรียบร้อยสวยงาม และหาฤกษ์วันดีที่จะเสด็จออกวันแรกเมืองลงในหนังสือจดหมายเหตุระยะทางทูตลี้กาทอบูบเนกเข้ามาขอคณะสงฆ์ที่กรุงศรีอยุธยา กล่าวว่

“.....ณ วันศุกร์ เดือน ๗ ขึ้น ๕ ค่ำ จึงเชิญพระราชสาส์นลงสู่เรือ (พาย) อันตกแต่งด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ มีผู้ก่บ้านแพรและเพดานคาดผ้าสีแดงทั้งปูพรมเป็นต้น

ส่วนเครื่องราชบรรณาการและสิ่งของสำหรับถวายพระภิกษุสงฆ์บรรทุกเรือ ๑๓ ลำ มีเรือสำหรับทูตานุทูต ๕ ลำ และยังมีเรือสำหรับผู้คนบ่าวไพร่ต่างหาก นอกจาก กระบวนเรือที่กล่าวมาแล้ว ยังมีเรือข้าราชการลงมาจากกรุงศรีอยุธยาแก่พระราชสาส์นขึ้นไปอีก ๔๘ ลำ ตกแต่งประดับประดาเหมือนดังเรือที่กล่าวมาแล้ว เรือเหล่านี้พาย แขนงไป ๒ ข้าง มีเรือขนาดใหญ่ ๘ ลำ มีธงและฉัตรสูงชื่อทพยจุฬาราชราชสาส์นขึ้น ไป กระบวนแห่ที่กล่าวมานี้พายขึ้นไปตามลำแม่น้ำมีราษฎรเป็นอันมากพากันมาดูกระบวนแห่ด้วยกิริยาแสดงความชื่นชมยินดีทุกระยะบ้านมา ในมา วันนั้นถึงบางกอก^(๓) (คือเมืองธนบุรี) ข้าราชการไทยที่เป็นผู้ว่าราชการ และกรมการเมืองนั้นพากันลงมาถวาย บังคมทวยพระราชสาส์นและต้อนรับราชทูตส่งเสบียงอาหารต่าง ๆ ทุกอย่างมิให้อึดอัด..... ราชทูตลี้กาทอบูบเนกอยู่ที่ ๆ พักวิมวัดโปรดสัตว์ ๗ วัน.....”^(๔)

(๑) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าเป็นกรมการเมืองสมุทรปราการ
(๒) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ในหนังสือเรื่องที่ว่าคำแปลในเอกสารนี้ว่า “เป็นสถานที่สำหรับไว้สินค้าของพวกวิสันตาสว่างที่ปากคลองบางลำภูตรงข้างหน้าเมืองสมุทรปราการ
(๓) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระทานคำอธิบายไว้ในหนังสือเรื่องที่ว่า “คำที่เรียกวันบางกอกนี้ เชื่อได้ว่าเรือเป็นสามัญมาแต่ครั้งกรุงเก่า เรียกว่าเมืองธนบุรีแต่ในทางราชการ”
(๔) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระทานคำอธิบายไว้ในหนังสือเรื่องที่ว่า “การที่มีระยะ เวลาราชทูตต้องอยู่หลายวันหลายคราวดังปรากฏในหนังสือนี้มิใช่จะเข้ามาในศรีกรุงเก่าได้โดยง่ายว่าเป็นประเพณี ในสมัยนั้นเพื่อที่จะเตรียมการรับแขกเมืองตั้งแต่ตั้งคนตรวจหนทางเป็นต้น และจัดเครื่องทวยพระราชสาส์นให้เรียบร้อย ซึ่งน่าจะเป็นความจริง”

การที่ทูตต้องมาพักที่খনอนหลวงได้วัดโปรดศีลวันหลายวันนี้ เพื่อแปลพระราชสาส์นและศุภอักษรและตรวจทำบัญชีเครื่องราชบรรณาการที่คณะทูตานุทูตจะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายด้วย

เมื่อถึงกำหนดที่ทูตจะเข้าเฝ้า ทางราชการจะจัดกระบวนเรือพร้อมด้วยเรือข้าราชการเป็นกระบวนใหญ่มาไว้รับพระราชสาส์น คณะทูตานุทูตและเครื่องราชบรรณาการแห่งเข้าไปในกรุงโดยไปขึ้นเรือที่ทำประจูดุไชย (ตรงข้ามวัดพุทธไสยาสน์) แล้วเชิญพระราชสาส์นขึ้นราชรถ ส่วนคณะทูตานุทูตนั้นขึ้นเสลี่ยงบ้าง คานหามบ้าง ซึ่งมีบ้างตามควรแก่บรรดาศักดิ์โดยมีกระบวนช้างม้าและพลเดินท้าวแห่ไปยังพระราชวัง หนังสือเรื่องจดหมายเหตุระยะทาง ราชทูตลังกาเข้ามาขอคณะสงฆ์ที่กรุงศรีอยุธยา^(๑) ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๓ กล่าวถึงการรับราชทูตเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า

“.....ถึงวันที่ ๑๗ เดือนกตกะ (เดือนกรกฎาคม ประมาณราวขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔) เวลา ๕ โมงก่อนรุ่งอรุณ ข้าราชการไทย ๓ คน นำเรือกระบวนมารับราชทูตจากที่ที่กักไปขึ้นบกที่ท่าถนนมีประตูใหญ่อยู่กับกำแพงเมือง ทูตานุทูตที่นครเข็มมาไปตามถนนหลวง ๒ ฟากถนนผูกแต่ด้วยผ้าต่าง ๆ มีโคมรูปเหมือนแดงโม หุ้มตะกั่ว ประดับกระຈจนแขวนเป็นระยะกันไปตามถนน จนถึงประตูพระราชวังอันชื่อว่า ยัมกัก ตั้งแต่ท่าคลองคมาทั้ง ๒ ข้าง ถนนซึ่งผ้า ๕ สี ปักทอง มีร้านขายเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องทองแดง ทองสัมฤทธิ์ และสังกะสี ขายไม้จันทน์แดง จันทน์ขาว ขายฟูก เบาะและม่านปัก ขายเครื่องยาต่าง ๆ มีทั้งร้านขายข้าวสาร ขายมะพร้าว ขายกล้วย ส้ม ขนมหวาน ดอกไม้ และเครื่องกิน เครื่องดื่มต่าง ๆ ร้านเหล่านี้ล้วนตกแต่งประดับประดาด้วยลายทอง แลดูถนนงามอร่ามตลอดไป.....”

เมื่อคณะทูตานุทูตเข้าไปถึงพระบรมมหาราชวัง แล้วข้าราชการผู้ใหญ่จะนำทูตไปพักที่ศาลาลูกขุนเพื่อรอเวลาเข้าเฝ้า ขณะที่คณะทูตนั้นคอยอยู่ที่ศาลาลูกขุนนั้นในหนังสือจดหมายเหตุระยะทางราชทูตลังกาเข้ามาขอคณะสงฆ์ที่กรุงศรีอยุธยากล่าวไว้ว่า

“.....เจ้าพนักงานนำดอกสะปุมมาให้ทูตานุทูตตามประเพณีไทย.....” ดอกสะปุมนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระราชานุภาพทรงประทานคำอธิบายว่า คือดอกไม้มงคลแต่ในการต้อนรับทูตฝรั่งไม่ปรากฏว่ามีการนำดอกไม้มงคลไปให้คณะทูตานุทูตเลย

การเสด็จออกรับแขกเมืองถวายพระราชสาส์นนี้เป็นการเสด็จออกอย่างเต็มยศใหญ่มีการยืนช้าง ยืนม้า และมีทหารนั่งกลาบาตที่สนามในพระบรมมหาราชวังหลายกอง และเกณฑ์ชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารแต่งตัวอย่างสวยงามตามเครื่องแต่ง

(๑) จดหมายเหตุระยะทางราชทูตลังกาเข้ามาขอคณะสงฆ์ที่กรุงศรีอยุธยา, พระจักรพรรดิ, พระนคร : ๒๔๗๓ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพงศาภิธรรมธิป โปรดให้พิมพ์หนังสือได้ฉบับเดิมเป็นภาษาสิงหลชื่อ ฮยามบูตัมปาวตี ได้นำจากเมืองลังกา พระยาวรรณการประสิทธิ์ (ดับฮู เอ.บี. ดีอาก์ คุณด็อก) จึงให้แปลเป็นภาษาไทยให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระราชานุภาพ ทรงแปลเป็นภาษาไทย

กายประจำชาติของตนมานั่งประชุมกันในสนามคอยวันเขมเมืองด้วย ลักษณะการออกรับ
ทูตต่างกันเป็น ๒ อย่างคือ

๑. เสด็จออกมุขเด็จให้คณะทูตานุทูตเข้าเฝ้าที่ศาลาพระที่นั่ง
๒. เสด็จออกสิทบัญญัติให้คณะทูตานุทูตเข้าเฝ้าในท้องพระโรง

ในหนังสือจดหมายเหตุระยะทางราชทูตลังกาเข้ามาขอคณะสงฆ์ที่กรุง
ศรีอยุธยา กล่าวถึงการเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมโกษว่า

“.....เมื่อได้เวลาแล้ว เจ้าพนักงานจึงนำทูตานุทูตไปเฝ้าพระราชวัง ผ่านประตูเข้า
ไป ๒ ชั้น ที่ประตูประดับประดาด้วยสีทองและสีอื่น ๆ เมื่อล่วงประตูชั้นที่ ๒ เข้าไปถึง
พระที่นั่ง (สรรเพชญ์ปราสาท) สองข้างฐานมุขเด็จพระที่นั่ง มีรูปภาพต่าง ๆ ตั้งไว้
คือ รูปหมี รูปราชสีห์ รูปปราสาท รูปนาค รูปพิราวยักษ์ รูปเหล่านี้ล้วนปิดทองตั้งอย่าง
ละคู่ ครบหมู่รูปขึ้นไปเป็น (มุขเด็จ) ราชบัลลังก์สูงประมาณ ๑๐ คืบ ตั้งเครื่อง
สูงรอบ (มุขเด็จ) ราชบัลลังก์นั้น ผูกม่านมิกทองงามน่าพิศวง ผ่าม่านพระที่นั่งก็ปิด
ทอง บนราชบัลลังก์ตั้งบุษบกที่ประทับเสด็จออกที่บุษบกนั้น พวกทูตานุทูตเข้าเฝ้าราชทูต
ถวายพระพรสาสน์และเครื่องราชบรรณาการเสร็จแล้วพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา จึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอนุญาตให้พวกทูตานุทูตไปเที่ยวดูสถานที่ต่าง ๆ ใน
พระราชวังต่อไป

ข้างฝ่ายขวา (พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท) มีโรงช้างปิดทองมีพระยาข้างยืน
แทน ปิดทองตัว ๑ (สีตัว) สีดา สีขนเหมือนกับสีทองแดง อีกโรงหนึ่งเป็นอย่างเดียวกันมี
ช้างหลายกระ ข้างฝ่ายซ้ายพระที่นั่งก็มีโรงช้าง ๒ โรงเหมือนกัน หน้าประตูพระราชวัง
(ชั้นใน) ออกมาฝ่าย ๑ มีโรงลายทองยืนม้าคันหลายตัว ล้วนผูกเครื่องทองอันงามวิจิตร
อีกฝ่าย ๑ มีโรงยืนช้าง ผูกเครื่องลายทองเป็นหลายเชือก ต่อนั้นมีมามีพลทหารนั่งกลาบาดอยู่
เป็นอันมาก บ้างถือดาบฉักหลายทอง บ้างสวมเกราะเดือศรีจุล บ้าง ธรนุสะพักแลงปิดทอง
บางพวกล้วนแต่เป็นคนทีรูปร่างลำต้นสวมศลอมพอก บางพวกยืนถือปืนมีคันซิบ นอก
จากพวกพลทหาร ยังมีคนพวกอื่นมานั่งอยู่อีกเป็นอันมาก ล้วนแต่งตัวไฮโดง มีผ้าโพกศีรษะ
สีต่าง ๆ คนเหล่านี้เป็นแขกชาวเมืองปัตตานีบ้าง เป็นแขกมัวบ้าง เป็นแขกไวกก
บ้าง มุทะระบ้าง มีทั้งชาวเมืองเตลีส เมืองมะละกา เมืองชะวา เมืองกาวิลี พวกจีน พวกฝรั่ง
พวกวิลิคนา พวกสันยาตี พวกโยคี พวกอังกฤษ พวกฝรั่งเศส พวกสเปน พวกเดนมาร์ก
และชาวเมืองสุรัส เมืองอัวระ เมืองหงสาวดี ดูมีผู้คนมาประชุมกันทุกชาติทุกภาษาที่
ริมประตูพระราชวังทั้ง ๒ ข้าง มีแท่นตั้งปืนใหญ่อันหล่อด้วยทองเบญจโลหะ และมีพลถือ
กระบองประจำรักษาปืน ประตูพระราชวังก็ดี ศาลาลูกขุนอันเป็นที่เจ้าพระยามหาอุปราช
และข้าราชการประชุมกันก็ดี ล้วนตกแต่งเครื่องประดับ ประตูพระราชวัง ยอดปิดทอง
ประดับด้วยดอกและเครื่องไม้.....”

การนำทูตเข้าเฝ้านี้เมื่อได้เวลาเสด็จออก เจ้าพนักงานประโคม เมื่อสุดเสียงประ

โคมแล้ว เจ้าหน้าที่งานจึงพาราษทูตเข้าไป ถ้าเสด็จออกสีหบัญชร เมื่อทูตถึงหน้าพระมหาปราสาทต้องคุกเข่าลงถวายบังคมที่ซาลาหน้าพระมหาปราสาท ๓ ครั้ง แล้วคลานขึ้นบันไดพระมหาปราสาทเข้าไปในพระทวารถึงหน้าพระที่นั่งในท้องพระโรง ต้องถวายบังคมอีก ๓ ครั้ง แล้วคลานขึ้นไปถึงที่ตำแหน่งเฝ้าจึงถวายบังคมอีก ๓ ครั้ง ถ้าเสด็จออกมุขเด็จ เมื่อทูตเข้าไปจากศาลาลูกขุนถึงหน้าฉานถวายบังคม ๓ ครั้ง แล้วคลานเข้าไปในซาลาตรงหน้าพระที่นั่ง ถวายบังคมอีก ๓ ครั้ง ขึ้นไปถึงที่ตำแหน่งเฝ้าถวายบังคมอีก ๓ ครั้ง แบบแผนในการเข้าเฝ้าที่กล่าวมานี้เป็นแบบแผนที่สำคัญสำหรับเฉพาะประเทศตะวันออกที่มีขนบธรรมเนียมคล้ายคลึงกับประเทศไทย ถ้าเป็นประเทศทางตะวันตก พระมหากษัตริย์ทรงอนุโลมให้ยื่นผ้าได้ ดังปรากฏในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๘ เรื่องจดหมายเหตุมองซิเออร์เซเนเรต์ ซึ่งเป็นเอกอัครราชทูตของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสไปเจริญพระวราชทางพระราชไมตรีกับพระเจ้ากรุงสยาม เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐-๒๒๓๑) กล่าวถึงแบบแผนในการเข้าเฝ้าไว้ว่า

“.....แล้วมองซิเออร์คอนซตันซี จึงได้พาเราไปจนถึงซาลาชั้นล่างซึ่งคอกันกับท้องพระโรงนั้น ทอเราได้เดินก้าวขึ้นอัฒจันทร์ขั้นแรกแล้ว มองซิเออร์คอนซตันซีก็ได้เดินไปที่ซาลาอีกแห่งหนึ่งซึ่งติดกับท้องพระโรง มองซิเออร์คอนซตันซีได้กราบถวายบังคม ๓ ครั้ง จึงได้เดินเข้าไปในท้องพระโรง ฝ่ายเราได้ขึ้นอัฒจันทร์แล้วเดินเข้าไปในท้องพระโรง เราได้ถวายคำนับพระเจ้ากรุงสยาม ๓ ครั้ง ครั้งแรกนั้นได้คำนับเมื่อได้ก้มลงพระทวารเข้าไป ครั้งที่ ๒ ได้ถวายคำนับเมื่อเดินไปถึงกลางท้องพระโรง และครั้งที่ ๓ นั้นได้ถวายคำนับเมื่อไปถึงที่เจ้าหน้าที่จัดให้รานั่ง.....” และได้บรรยายถึงบรรดาขุนนางและข้าราชการที่หมอบเฝ้าอยู่ในท้องพระโรงนั้นว่า

“.....และข้าราชการขุนนางผู้ใหญ่หมอบอยู่เต็มไป ต่างคนต่างวางพานทองพานเงินตามยศของตัวทุกคน มองซิเออร์คอนซตันซีก็หมอบอยู่ข้างขวาเราเพราะจะเป็นลำม มองซนแยร์เด แมคโลโบลิค นั่งอยู่บนหรมซ้ายเราและบาทหลวงคาซาร์ก็นั่งอยู่หลังเรา.....”

เมื่อคณะทูตได้เข้าไปถวายคำนับเรียบร้อยและเข้าเฝ้าตามตำแหน่งแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจึงได้มีพระราชปฏิสันถารถึงการเดินทางของคณะทูต ความเป็นอยู่ของพระเจ้าแผ่นดินของประเทศนั้นและพระราชวงศ์ เป็นต้น เสร็จแล้วราชทูตจึงอัญเชิญพระราชสาส์นขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เสร็จแล้วเจ้าหน้าที่ประโคมสุดเสียงประโคมแล้วพระเจ้าแผ่นดินเสด็จขึ้น หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่เชิญคณะทูตไปเสวยอาหารและเที่ยวดูสิ่งของและสถานที่สำคัญต่าง ๆ และเมื่อมีงานนักขัตฤกษ์ หรืองานพระราชพิธีสำคัญก็พระราชทานโอกาสให้คณะทูตได้เข้าไปดูด้วย

นอกจากคณะทูตจะเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินเป็นทางราชการแล้ว คณะทูตยังมีโอกาสเข้าเฝ้าฯ ในโอกาสอื่นอีกบ้างและคณะทูตได้ไปเฝ้าฯ พระราชวงศ์พระองค์อื่น เช่น พระมเหสูปราช เป็นต้น ซึ่งการต้อนรับของพระมหากูปราชนั้นเหมือนกับพิธีเข้าเฝ้าพระมหา

กษัตริย์ นอกจากนั้นคณะทูตยังได้ไปพบขุนนางผู้ใหญ่บางคนอีกด้วย ในการต้อนรับของขุนนางผู้ใหญ่มีปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่องจดหมายเหตุระยะทางราชทูตลังกาเข้ามาขอคณะสงฆ์ที่กรุงศรีอยุธยาว่า

“.....ณ วันพุธที่ ๗ เดือนสุริยคติ ตุลาคม เวลาเช้าข้าราชการไทย ๒ คน เหาเรือมารับพวกทูตานุทูตไป ณ ที่แห่งหนึ่ง ซึ่งไม่ห่างกับเจวนเจ้าพระยามหาอุปราช ที่นั้นมีหอ ๘ เหลี่ยมหลังคา ๒ ชั้น ข้างในสูงม่านสีต่าง ๆ และปูพรมลายทอง เจ้าพระยามหาอุปราชนั่งอยู่บนเตียง มีเครื่องยศตั้งอยู่ทั้ง ๒ ข้าง คือ ดาบฝักทอง พานทองเป็นต้น มีม่าน ๒ ไชยอยู่ข้างหน้า หน้าม่านออกมามีข้าราชการหมอบอยู่หลายคน เจ้าพนักงานพาพวกทูตานุทูตเข้าไปหาเจ้าพระยามหาอุปราช ๆ ทักทายปราศรัยและเลี้ยงหมากพลู แล้วจึงให้ดูพระคัมภีร์ต่าง ๆ ซึ่งในลังกาทวิปทาลนับไม่ได้ บอกว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจะพระราชทานหนังสือคัมภีร์ทั้งปวงนี้ให้ออกไปกับคณะสงฆ์ที่จะไปอุปสมบทในลังกาทวิปเมื่อทูตานุทูตได้กระทำมัสการพระคัมภีร์ทั้งปวงแล้ว เจ้าพระยามหาอุปราชให้ยกสำรับควหาวนมาเลี้ยงพวกทูตานุทูต แล้วจึงลากลับไปยังที่พัก.....”

เมื่อคณะทูตานุทูตกำหนดจะเดินทางกลับ พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จออกให้คณะทูตานุทูตได้ถวายบังคมลาอีกครั้งหนึ่งอย่างเต็มยศใหญ่เหมือนครั้งเสด็จออกให้ราชทูตเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นและพระราชทานบำเหน็จความดีความชอบแก่คณะทูตานุทูตตามควรแก่ชั้นยศ เมื่อเวลาทูตเดินทางกลับทางราชการได้จัดขบวนแห่แห่เส่งมาลงเรือ เหมือนอย่างตอนเข้ามาถึง ในจดหมายเหตุระยะทางราชทูตลังกาเดินทางเข้ามาขอคณะสงฆ์ที่กรุงศรีอยุธยากล่าวไว้ว่า

“.....ถึง ณ วันพฤหัสบดีเวลาเช้ามีข้าราชการไทย ๒ คน มารับราชทูตไปเฝ้ากราบถวายบังคมลา ไปพักอยู่ที่มณฑปตั้งครวก่อนจนได้เวลาจึงเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระราชโอรส และเจ้าพระยามหาอุปราชก็เฝ้าอยู่ด้วยในที่นั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยามีรับสั่งว่าจะแห่พระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการไปลงเรือในวันนั้น เมื่อเฝ้าแล้วเจ้าพนักงานจึงพาทูตานุทูตมาคอย(กระบวนแห่)อยู่ที่มณฑป ลักษณะการแห่พระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการที่พวกทูตานุทูตได้เห็นเป็นดังนี้คือ ทั้ง ๒ ข้างถนนหลวงตั้งแต่หน้าพระราชวังลงไปจนถึงท่า ตกแต่งด้วยผ้าปักทองแลดอกไม้หอมผลไม้และภาพเขียนต่างๆ กระบวนแห่นั้นมีเครื่องเบญจตุรียางหน้าหน้าแล้วถึงพระยานมาศ ซึ่งทรงพระราชสาส์น มีคนถือฉัตรแลธงเดินแซงทั้ง ๒ ข้าง แล้วถึงพระยานมาศทรงพระพุทธรูปทองคำซึ่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้หล่อขึ้นใหม่ มีฉัตรจามรวงสายทองและเครื่องดนตรี แห่กระบวนพระพุทธรูปนี้ด้วย ต่อกระบวนพระพุทธรูปถึงพระยานมาศทรงคัมภีร์พระธรรมมีกระบวนทหารถืออาวุธ ๕ อย่างแห่กำกับ ต่อนั้นถึงกระบวนพระอุบาลีมหาเถรนั่งมาในวออันสลักปิดทอง มีผู้เชิญเครื่องยศและเครื่องบริวารตามหลัง แล้วถึงกระบวนพระอริยมุนีมหาเถรนั่งมาในวอเหมือนกัน ต่อนั้นจึงถึงกระบวนพระภิกษุสามเณร

ที่จะไปล้างกัณฑ์ ล้วนได้รับพระราชทานสิ่งของเครื่องบริวารเป็นอันมากทุกรูป ล้นกระบวน พระภิกษุสามเณร ถึงกระบวนทหารอีกกระบวน ๑ นำกระบวนเครื่องราชบรรณาการซึ่งบรรจุนิเวศน์บิดทองหลายหีบ แล้วถึงกระบวนทูตไทยทั้ง ๓ คน ที่จะไปล้างกัณฑ์ราชทูต อุปทูต นำมาในเปล ๑ คาบเปิดทองมีคันทาม ศรีทูตซึ่งมีคันทาม เมื่อหมอดกระบวนทูตไทยแล้ว เจ้าพนักงานจึงพาทูตานุทูตล้างกัณฑ์นมม้าตามไปเป็นที่สุดกระบวน.....”

หนังสือเรื่องจดหมายเหตุการเดินทางมาสู่ประเทศสยามของบาทหลวงคาซาร์ดี กล่าวถึงการที่ทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าเพื่อถวายบังคมลากลับไปยังประเทศฝรั่งเศสและกล่าวถึงพิธีการส่งทูตฝรั่งเศสออกจากกรุงศรีอยุธยา ดังนี้ คือ

“.....ตอนแปดโมงเช้าของวันที่ ๑๒ ธันวาคม ขุนนางชั้นออกญาคนหนึ่ง ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์ขุนนางชั้น ๑ นำขบวนแห่มารับทานราชทูตถึงที่ทัพหน้าไปเข้าเฝ้า ขบวนแห่นั้นคล้ายกับเมื่อวันเข้าเมืองและเข้าเฝ้าครั้งแรก เว้นแต่ว่าขุนนางผู้มีตระกูล ติดตามท่านราชทูตไปแค่พระราชฐานชั้นที่ ๒ เท่านั้น การเข้าเฝ้าครั้งนี้กินเวลาไม่นานเท่าใดนัก หลังจากที่พระเจ้าแผ่นดินทรงมีรับสั่งขอให้ท่านราชทูตนำความชื่นชมยินดีของพระองค์ไปกราบทูลสมเด็จพระคริสตราช แล้วก็โปรดพระราชทานภักษาของทองคำขนาดใหญ่ซึ่งในภาษาสยามเรียกว่า ตะลุ่ม (Telom) และในภาษาโปรตุเกสว่า บอลเซต้า (Balseta) สำหรับขุนนางบรรดาศักดิ์ชั้นออกญาใหญ่กับเจ้านายให้.....เมื่อออกมาจากที่หน้าเวาพบศาลาหลังงาม ท่ามกลางสวนดอกไม้มีน้ำพุโดยรอบ ตั้งโต๊ะอาหารขนาดใหญ่สำหรับห้าสิบที่อาหารนั้นล้วนเตรียมในกาลเงินทั้งสิ้น อาหารประเภทเนื้อสัตว์มีอยู่เป็นอันมาก ไม่แพ้อาหารจำพวกแกงต่าง ๆ ที่มีรสแสนโอชะ มีเหล้าองุ่นทุกชนิดให้ดื่ม แต่ที่เรารอบกันมากที่สุดก็คือของแฉิมและขนมกวนทุกชนิดที่มาจากประเทศจีนและญี่ปุ่น ท่านราชทูตกับ ม.ก้องสดังค์ จะยื่นคະຍให้พวกเราเข้าสทบทด้วยเงินได้ เมื่ออิมหน้าแล้วราชทูตแล้วท่านราชทูตก็ลงเรือกลับไปยังกรุงศรีอยุธยา.....”

และ “เราออกจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ระหว่างเวลา ๔ กับ ๕ โมงเย็น ม.ก้องสดังค์ ซึ่งประสงค์จะไปส่งราชทูตให้ถึงสันดอนได้ตามไปในเรือปลัดตั้งอันงามวิจิตรสำหรับเจ้านาย ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงบังคับให้ขานำออกไปใช้สอยเป็นเรือแบบเดียวกันกับที่นำท่านราชทูตไป ขบวนนั้นประกอบด้วยเรือมัดลึงก์กลางยี่สิบลำซึ่งจะลงลงไปถึงชนอนหลวงที่เคยไปรับเมื่อวันเข้ากรุงนั้น เมื่อไปถึงในชั้นแรกนั้นก็ตั้งขบวนเป็นสองแถวตามลำดับยศ ให้เรือของท่านราชทูตเข้าอยู่ระหว่างกลาง ขุนนางที่มาในเรือเหล่านั้นก็กล่าวคำอำลาท่านราชทูตแล้วก็พากันกลับไป.....”

กระบวนส่งราชทูตได้ตามไปส่งถึงนอกสันดอนและเมื่อเรือพระราชสาส์นผ่านไป ในที่ใดเรือต่าง ๆ ที่อยู่ในระยะทางจะยิงสลุดแสดงความเคารพพระราชสาส์น และท้ายที่สุดขณะเมื่อเรือราชทูตจะออกเดินทางจากนอกสันดอนมีการยิงปืนใหญ่สลุดให้อีก ๓๐ นัด จะเห็นได้ว่าการต้อนรับราชทูตที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีสมัยกรุง

ศรีอยุธยา นั้น นับตั้งแต่คณะทูตานุทูตเข้ามาถึงพระราชอาณาเขต ทางราชการจะจัดการรับรอง อำนาจความสะดวกแก่คณะทูตานุทูตตั้งแต่เรื่องที่พัก อาหารการกิน เป็นต้น และให้เกียรติยศแก่คณะทูตานุทูตเป็นอย่างสูง นอกจากนี้เมื่อคณะทูตานุทูตจะกลับประเทศ ยังได้รับพระราชทานบำเหน็จความชอบตามฐานะของแต่ละบุคคลและมีพิธีส่งอย่างสมเกียรติ

สมัยกรุงธนบุรีเป็นสมัยที่ประเทศไทยกำลังกอบกู้เอกราชจากพม่าและใช้เวลาในการบูรณะประเทศ ประกอบกับเป็นช่วงที่ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปกำลังครมกัน จึงไม่มีการส่งทูตมาติดต่อกับกรุงธนบุรี นอกจากประเทศแถบเอเชียด้วยกัน

การต้อนรับทูตในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงทำสงครามป้องกันพระราชอาณาจักรและทะนุบำรุงบ้านเมือง มีการติดต่อกับต่างประเทศบ้าง โดยเฉพาะประเทศโปรตุเกสได้ส่งทูตเชิญพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงโปรตุเกสเข้ามาเจริญทางสัมพันธไมตรี ในปัจจุศักราช ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) การต้อนรับคงจะทำตามแบบอย่างที่มีมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ มีการแห่พระราชสาส์นจากเรือของโปรตุเกสที่จอดอยู่ปากน้ำเจ้าพระยาเข้ามายังกรุงเทพฯ มาขึ้นบกที่ท่าช้าง แล้วแห่มาตามถนนหน้าพระลาน เข้าประตูสุวรรณนิบาล ซึ่งเป็นประตูทางเข้าเขตพระราชฐานชั้นกลางแล้วเสี้ยวมหาศาลากุณฑล เข้าประตูพิฆานไชยศรี เสี้ยวไปยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิฆาน^(๑) ราชเลขาถือในการรับราชทูตโปรตุเกสนี้ปรากฏในหมายรับสั่งว่าด้วยรับแขกเมืองโปรตุเกส ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๒๕^(๒) ว่า

“วันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก มีหมายนายฤทธิ^(๓) ตัวเจ้าพระยาธรรมวาบสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่าแขกเมืองฝรั่งปัตูกัน จะได้เข้ากราบถวายบังคมทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์น ณ ห้องพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิฆาน ณ วันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ เพลาบ่ายสองรุ่งและแขกเมืองถือพระราชสาส์นครั้งนี้มาเรือสลอบ จะได้เอาเรือลงไปรับ เกณฑ์ให้ตำรวจใหญ่ขวาเอาเรือพระที่นั่งศรีศกเสาศาไปรับแล้ว ให้ตั้งเตียงแว่นห้า ให้อาลักษณ์เอาพานแว่นห้า ๒ ชั้นตั้งบนเตียงรับพระราชสาส์น ให้มหาดไทยกลาโหมเกณฑ์เรือยาว ๔-๕ วา เป็นคู่แพ ๕ คู่ ปีกลองชะนะ ๒ คู่ และให้กรมท่าจัดเรือกันยาให้แขกเมืองซึ่งล่าหนึ่งโดยสมควร แห่มาแต่สลอบมาขึ้นที่ท่าช้าง เกณฑ์ให้สี่ตำรวจเอา

(๑) พระเจ้าแผ่นดินสเปนออกให้ทูตนำที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยซึ่งขณะนั้นเป็นท้องพระโรงของพระที่นั่งจักรพรรดิพิฆาน เพิ่งมาสร้างเป็นพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

(๒) ศิลปากร, กรม, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒ เรื่องทูตฝรั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, พระจันทร์:พระนคร, ๒๕๐๖ (คณะข้าราชการกระทรวงต่างประเทศพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเทียบ อานนท์)

(๓) นายฤทธิรงค์ นายเวรกลาโหม

เฉลี่ยงาละไปรับ ให้มีสัปทนกันพระราชสาส์นคนหนึ่ง ปีกลองขณะ ๕ คู่ แตรงอน แตรลำ
โพง ให้เกณฑ์หลวง ขุนหมื่นนุ่งสมบัติกลาย^(๑) ห่มเสื้อครุย^(๒) ใส่ผ้าพอกมีเกี้ยวเดินเคียง
เฉลี่ยง ๒ คู่ เดินแห่เฉลี่ยง ๑๐ คู่ เข่ากัน ๑๒ คู่ ทนายปิ่นแห่หน้า ๓๐ คู่ แห่มาเข้าประตูทวาร
เทวศรมาพักศาลาลูกขุนฝ่ายขวา ให้พระยาจุลาฉัตรรับแขกเมืองอยู่ก่อน ให้เกณฑ์ข้าทูล
ละอองฯ กรมพระราชวังบวร กรมพระราชวังหลัง เจ้าต่างกรมฝ่ายหน้า ฝ่ายใน มาบัง
ทิมดาบ^(๓) ชั้นใน (คือ) ตำรวจในทิมดาบหนึ่ง ๓๐ ชาววังทิมดาบหนึ่ง ๓๐ (รวม) ๖๐ มาบัง
ทิมดาบชั้นนอก (คือ) ตำรวจใน ๒ ทิม ๑ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐ ชาววัง ๒ ทิม ๑ ละ ๖๐ เป็น
๑๒๐ (รวม) ๒๔๐ (รวมทั้งสิ้น) ๓๐๐ คน และเกณฑ์หลวงขุนหมื่นนอกตำแหน่งเฝ้า
มาบังบนศาลาลูกขุน ศาลาละ ๕๐ คน เฉลี่ยศาลาลูกขุน ชาย ๑๐๐ คน ขาว ๑๐๐ คน
(รวม ๒๐๐ คน ให้เกณฑ์ทนายปิ่นใส่เสื้อสีหมาก ยืนรักษาประตูทวารเทวศรจนถึงประตู
สุวรรณบริบาล และยืนตามถนนหน้าศาลาลูกขุนชายขวา เลี้ยวไปตามถนนโรงปืนนางสนั่น
ไปตามถนนจนประตูลิขิตชัยศรีและเกณฑ์นั่งกลาบาลที่สนามมวย ๔ กอง ๑ ละ ๒๐๐
คน เกณฑ์ขุนนางจีน ญวน แหก ผัว หนึ่งตรงประตูกำแพงแก้ว ที่เสด็จออกหน้าโรง
อาลักษณ์และให้ชาวเครื่องอภิมภยเชิงเครื่องไปตั้งที่ศาลาศุติศากิรมย์ และให้มหาดไทย
กลาโหมเกณฑ์ทุกละอองฯ ผู้ใหญ่กรมพระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร กรมพระราช
วังหลัง นุ่งสมบัติกลาย นุ่งสมบัติยก ห่มเสื้อครุย แต่งตั้งจ้องโถงเข้าเฝ้าท้องพระโรงพระที่
นั่งจักรพรรดิพินาศตามตำแหน่ง และให้ชาวเสื่อพระคลังหน้าอากาศ เอาเสื่อพรมมาปู
ท้องพระโรง และปูเสื่อทิมดาบทั้ง ๖ ทิมด้วย และศาลาลูกขุนซ้ายขวานั้นให้เจ้าศาลาเอาเสื่อ
มาปูให้เต็ม และให้มหาดไทยกลาโหมเอาพรมมาปู ณ ศาลาลูกขุน และให้ชาว
แตรงอน แตรผัว ปีกลองขณะ เข้าไปเตรียมสำหรับประโคมริมท้องพระโรง และให้พระ
คลังมหาสมบัติเอาเจ็ดทองนากม เข้าไปตั้งสามตำแหน่งหน้า แหกเมืองกราบถวายบังคม
ทั้งนี้เป็นการใหญ่ ให้มหาดไทย กลาโหมจัดแจง กรมวัง เป็นสรวิตรตรวจตราให้สมคว
รอย่าให้อภัยคนแก่แขกเมืองได้ตามรับสั่ง

ฝ่ายทหารเกณฑ์เรือพระที่นั่งศรีสักหลาย กลองขณะจะไปรับพระราชสาส์น
ณ กำปั่นวิสันตามาขึ้นประตูท่าช้าง แล้วให้พนักงานสี่ตำรวจเชิญพระเฉลี่ยงาและสัปทน
ปีกลองขณะและคู่เทอปีนเดินเท้าแห่พระราชสาส์น และรับแขกเมืองฝ่าวังปัดกัน มา

- (๑) นุ่งสมบัติ คือ ผ้านุ่งซ้อนหลาย เป็นเครื่องแบบข้าราชการมีหลายชั้น ดูได้จากลายของหน้า มีชนิดเครื่อง รั้ว
ลาย และเชิง
- (๒) เสื้อครุย คือ เสื้อสมัยโบราณ เป็นเสื้อผ่าอกเดิมเป็นแขนสามส่วน ต่อมาเป็นแขนยาว มีปก รอบคอ รอบแขน
รอบเชิง รอบข้อมือ เจ้านายใช้สีหรือไหมทอง ขุนนางใช้ผ้าสีชา
- (๓) ทิมดาบ ทิมคือ เติงพักข้าราชการคอยเฝ้าฯ หรือรักษาการ เป็นสิ่งทีก่อสร้างอย่างง่าย ๆ ใช้กำแหงรับ
ผิง สร้างหลังศาลาออกมา ข้างหน้าเป็นเชิงจากผนังกำแพง กั้นเขต กั้นเขตยกพื้นด้วยไม้หรือปูน
บุท่งแหงเรียกว่า "ทิมคด" ถ้าพวกทหารตำรวจเรียกว่า "ทิมดาบ" "ทิมพาดหัววง" ถ้าสำหรับพระสงฆ์
เรียก "ทิมพระสงฆ์"

เข้าประตูทวารเทเวศร์ตามถนนมาถึงประตูสุวรรณบริบาล แล้วเลี้ยวมาศาลาอุทขุน
เข้าประตูวิเศษชัยศรี^(๑) และเกณฑ์ปีกลองแคระ และนั่งเรือกลาบาตสำหรับเสด็จออกแขก
เมืองสว่างวัดกัน ณ วันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ ปีมะเมีย อัฐศก เป็นคน ๑๓๕๓ ในนี้ (คือ)

รับพระราชสาส์นมาทางเรือ เรือพระที่นั่งศรีสักกลาด ตำรวจใหญ่ขวา^(๒)
พลพาย ๔๕ ปีกลองขณะ ๒ คู่ (รวม) ๔๕ คน

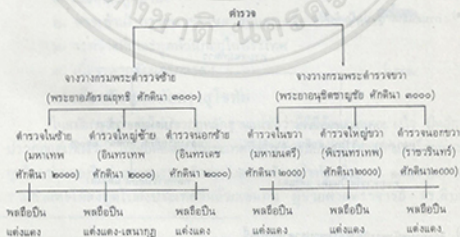
แห่พระราชสาส์นมาทางบก สีตำรวจหามพระเจดีย์ ๘ สัปทนคัน ๑
ปีกลอง ปีกน ๑ กลองขณะ ๕ คู่ ๑๐ (รวม) ๑๑ แครงอน ๒ คู่ (เป็น) ๘ ถือมีแห่หน้าทนาย
เลือก แสงปืน ๓๐ คู่ (เป็น) ๖๐ (รวม) ๘๕ คน ยืน ๒ ข้างประตูทวารเทเวศร์ ๕๐ ยืน ๒
ข้าง ประตูวิเศษชัยศรี ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ยืนริมถนน ๒๐๐ นั่งเรือกลาบาต กองหนึ่ง ๒๐๐
กองหนึ่ง ๒๐๐ กองหนึ่ง ๒๐๐ (รวม) กองหนึ่ง ๒๐๐ (รวม) ๘๐๐ ปีกลอง ๕๐ คู่ จำปี
๒ จ่ากลอง ๒ กลองขณะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ แครงวัย แครงส่งเสด็จ แครงฝรั่ง ๔ คู่
(เป็น ๘ แครงอน ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ (รวมทั้งสิ้น ๑,๒๒๐ คน สิรี เป็นคน) ๑,๓๕๓ คน

คิดเลขฝ่ายทหารพันนายและไพร่มีพอ ขอเลขไพร่หลวง เลขฝ่ายพลเรือน
คนกรมพระราชวังบวร เกณฑ์วิชาประตูทวารเทเวศร์ไล่เลื้อยไล่หมากถือปืนคาบ
ศิลา พันนาย ตำรวจในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ ประจู่ใน ๕๐ คน ยืนประตูวิเศษชัยศรีไล่เลื้อย
ไล่หมาก ถือปืนคาบศิลา พันนายตำรวจใหญ่ซ้าย ๑๕ ขวา ๑๕ (รวม) ๓๐ ตำรวจนอก
ซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ (รวมทั้งหมด) ๕๐ คน

ยืนริมถนน แต่ประตูทวารเทเวศร์ ตามถนนเลี้ยวริมถนนหลังศาลาอุทขุนถึงประตู
วิเศษชัยศรี ตำรวจแล ตำรวจในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ (รวม) ๕๐ ตำรวจใหญ่ซ้าย ๒๐ ขวา

(๑) น่าจะเป็นประตูนิมานไชยศรี

(๒) สมัยโบราณแบ่งตำรวจออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายขวา และฝ่ายซ้าย ดังนี้คือ

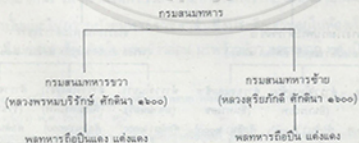

๒๐ (รวม) ๔๐ ตำรวจนอกชาย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ สมุทร(๑) สมุทรกลางซ้าย
 ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ พันหนาทหารในซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่มสมุทรกลางซ้าย
 ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ หมู่มทหารในซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่มอาสาเสือ ๔๐
 อาสาท้ายหน้า ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่มหนองซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่มอาสาซ้าย ๔๐ ขวา
 ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่มรักษาองซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ (รวม) ๘๐๐ คน ปีกลองชนะ
 แตร แตรอง ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ กลองชนะ จำปู้หนึ่ง (เป็น)^(๒)จำกลองคู่
 หนึ่ง (เป็น) ๒ กลองชนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมแตรและกลอง) ๑๒๐๐ คน ตั้งบูพระที่
 นั่งเย็น ออกมาหว่าง โรงช้าง พระมหาปราสาท^(๒)

วันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๔ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก พระยารวมที่นั่งที่โรงบินนาง
 คานี ได้เรียนว่า คนซึ่งรักษาประตูยี่ ๒ ข้างริมถนน และนั่งรักษาปราสาท และคนปีกลอง
 ชะนะนั้น จะให้ใส่เสื้อใส่หมวกด้วยหรือประการใด พระยารวมสั่งว่า คนซึ่งเกณฑ์รักษา
 ประตู ยืนตามถนนนั่งรักษาปราสาท ใส่เสื้อใส่หมวก ถือปืนคาบศิลา และคนปีกลองชะนะ
 ใส่เสื้อใส่หมวกจงทุกคน เมื่อสั่งนั้นค่อนหน้าพระยาบำเรอศักดิ์ พระยาท้ายน้ำ

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก ด้วยมีหมยหมายจาเนียรมาว่า พระยา
 พระคลังรับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า องคตวิเศษ แยกเมืองปัตตานี จะได้เข้ากราบถวายบังคมลา
 ณ วันอาทิตย์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาเช้า ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ขุนหมื่นมา
 กลามาต ณ ทิมดาบชั้นใน ตำรวจทิมหนึ่ง ๒๐ ขาววังทิมหนึ่ง ๒๐ (รวม) ๔๐ ทิมดาบ
 ชั้นนอก ตำรวจทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐ ขาววังทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐ (รวม ๑๒๐ และให้เกณฑ์
 ทนายปืนใส่เสื้อแดง เสื้อดำ หมวก ปืนประจวบ ๒ ข้างถนน แต่ประจวบพิเศษขีตจริงถึง
 ประจวบดาบขาววังและเกณฑ์นั่งปราสาทที่สามมวย ๔ กอง ๆ ละ ๕๐๐ เป็นคน ๒,๐๐๐
 ปีกลองชะนะ ๑๐๐ และให้ขุนนางจีน ขุนนางญวน ขุนนางเขมร ขุนนางฝรั่ง หน้าห้อง

(๑) กรมสมมุทรแบ่งเป็นดังนี้คือ

(๒) คือตามหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททุกวันนี้

เครื่องมหาดเล็ก^(๑) แถวหนึ่งเกณฑ์ให้ข้าทูลละอองฯ ผู้ใหญ่ กรมพระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร หุ่นสมบักลายยก ห่มเสื้อครุยแต่งตัวจงโฮง เข้ามาเฝ้าหน้าพระที่นั่งเย็นตามตำแหน่ง^(๒)

และให้เจ้าพนักงานเตรียมจัดแจงการให้งามกว่าเมื่อแรกแขกเมืองเข้าถวายบังคมคราวก่อน แต่ทว่าครั้งนี้จะให้แขกเมืองรับพระราชทานกินเลี้ยง ณ ศาลาลูกขุนฝ่ายซ้าย และมีโหรปีฟ้าทูลละอองมาเตรียมรำให้แขกเมืองดูตามรับสั่ง

ฝ่ายทหารเกณฑ์พันนายตำรวจแล้ว และเลขไพร่หลวงไพร่สมทกำลังยี่นรักษาประตูริมถนนตั้งรักษาบาต เลขทหารไม่พอ ขอเลขพลเรือน ๑,๐๖๐ คน ยี่นริมประตูพิฆานชัยศรี ๕๐ ริมประตูวิเศษชัยศรี ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ยี่นริมถนน ๒ ข้าง ๒๗๐ (รวม) ๓๗๐ คนหนึ่งรักษาบาต ๑๐ หมู่ (รวม) ๒,๓๗๐ คน แครวรอง ๔ คู่ (เป็น) ๘ คนแคววี่สันดา ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ คน กลองชนะ จำปู้หนึ่ง (เป็น) ๒ จำกลองคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ กลองชนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมทั้งหมด ๑๒๐ (รวมทั้งสิ้น) ๒,๕๙๐ คนหนึ่งรักษาบาต อาษาหกเหล่าไปราชการทัพปากแพรก^(๓) คงอยู่แปลตำรวจ ทหารในซ้ายในขวานั่งรักษาบาตให้เลิกเสีย ให้เกณฑ์ไว้แต่ยี่นริมถนนประตูนั่งศาลาลูกขุน

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก มีหมายเวร นายบริบาลมาว่า ด้วยพระยาพระคลังรับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า จะได้เชิญพระราชสาส์น ณ หอพระมณฑียรธรรมลงไป ณ สลอบ ณ วันจันทร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เวลาเช้า ๓ โมง จะได้แห่งทางบกไปลงเรือพระที่นั่ง ณ ถนนกรมพระราชวังบวร แล้วจะรับแห่งไปสลอบ และให้มหาดไทย กลาโหมเกณฑ์ขุนหมื่นคู่แห่ ห่มเสื้อครุยใส่ผ้าพอกแห่งทางบก ๑๐ คู่ เกณฑ์เรือคู่แห้ว ๗-๘ วา ๕ คู่ ปู่กลองชนะ ๓ คู่ แครวคู่หนึ่งให้ประโคมแห่งทางบกทางเรือ ลงไปจนถึงสลอบ และเกณฑ์ให้สี่ตำรวจรับเอาพระเฉลียงลับทนต์พันเงินพันทองมาด้วย รับพระราชสาส์น ณ หอพระมณฑียรธรรม และให้พันทองเครื่องสูงแห่งพระราชสาส์น หน้า ๓ หลัง ๒ (รวม) ๕ คู่ และให้เจ้ากรมพิมายเอาเรือพระที่นั่งผูกมาบรรจจุฬพ่ายให้เต็มกำลังมาเตรียมรับพระราชสาส์น ณ ถนนกรมพระราชวังบวรไปลงสลอบตามรับสั่ง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีไมตรีกับโปรตุเกสและอังกฤษการต้อนรับทูตนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทูตเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งจักรพรรดิพิฆาน เสด็จออกมารับแขกเมืองอย่างคัมยศ ให้ทูตพักที่เรือนหน้าบ้านเจ้าพระยาสุรขวงหีบตรีพระราชทานเบี้ยเลี้ยงให้เดือนละ ๒ ชั่ง เข้าใจว่าการเสด็จออกต้อนรับทูตในรัชสมัยพระ

(๑) อยู่นอกกำแพงแก้วด้านเหนือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

(๒) รับแขกเมืองคราวที่กล่าวนี้ เมื่อรับพระราชสาส์น เสด็จฯ ออกในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อทูตลาเสด็จออกพระที่นั่งสุทโธลภิรมย์ อย่างเสด็จออกมุขเสด็จครั้งกรุงเก่า

(๓) ขณะนั้นกำลังเตรียมทัพรบพม่า คราวรบพม่าที่ท่าดินแดง

บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ คงจะจัดกระบวนแห่และเข้าเฝ้าตามอย่างในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังปรากฏในเรื่องชุดฉนวนข้ามมาครั้งที่ ๑^(๑)
กล่าวว่า

.....การรับพระราชสาส์นแลราชทูตฉนวนครั้งนั้น รับอย่างราชทูตประเทศที่มี
อิสระเต็มเกียรติยศ โปรดให้จัดเรือเอกไชยไปรับพระราชสาส์นถึงเมืองสมุทรปราการ
และมีเรือกัญญารับทูตฉนวน ๘ ลำ พร้อมด้วยเครื่องประโคมและเครื่องดนตรี เห็น
มาจนถึงที่หักราชทูตฉนวนในกรุงเทพฯ เสด็จออกรับพระราชสาส์นตามราชประเพณี
แล้ว ต่อมาโปรดให้รับราชทูตฉนวนเข้าเฝ้าได้ทุกวันเหมือนขุนนางในกรุงฯ อย่างเดียวกับ
เมื่อรัชกาลที่ ๑ และพระราชทานส่วยรับกวหาวนเลี้ยงพวกทูตฉนวน และพระราชทานเบี้ย
เลี้ยงพวกบริวารที่มาด้วยตลอดเวลาที่อยู่ในกรุงฯ ทูตฉนวนอยู่จนเดือน ๖ แรม ๗ ค่ำ
ก็กราบถวายบังคมลากลับไป โปรดให้มีพระราชสาส์นตอบขอพระทัย พระเจ้ากรุงเวียด
นามยาของให้ทูตฉนวนฉนิออกไป พร้อมด้วยสิ่งของทรงยินดีตอบแทน คือ พลายเมืองจันทร์
ขนาดใหญ่หนัก ๑ ชั่ง ขนาดเล็กหนัก ๒ ชั่ง แพร่ตัวนมดำ ๒ ม้วน แพร่ตัวนมสีม่วง ๒
ม้วน แพร่ขบวนลายทองม้วน ๑ ผ้าขาว ๓๐ พับ จันทน์เทศหนัก ๒ หาบ เหล็กก้อนหนัก
๑๐๐ หาบ เสื่ออ่อน ๒ ชั้น ๕๐ ผืน ส่วนพวกทูตฉนวนนั้นก็ทรงพระกรุณาโปรดพระ
ราชทานบำเหน็จรางวัลตามประเพณี”

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีไมตรีกับอังกฤษ แต่ขณะนั้น
อังกฤษกำลังทำสงครามกับพม่า จึงไม่ค่อยได้ส่งทูตเข้ามาติดต่อกันนักและประเทศสำคัญ
อีกประเทศหนึ่งที่มาติดต่อกันในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ประเทศ
สหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดี Andrew Jackson ได้แต่งตั้งให้ Edmond Robert
เข้ามาเจริญความสัมพันธ์ไมตรีกับไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๕ ดังปรากฏในหมายเหตุว่าด้วย
นายเอ็ดมันด์ร็อบเบิร์ต^(๒)ทูตอเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ว่า

วันอาทิตย์ เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะโรงจัตวาศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุห
พระกลาโหม รับพระราชโองการไล่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่าเจ้าเมืองมริกัน
มีหนังสือให้เอมิณราบัตขุนนางถือหนังสือเข้ามาว่าเป็นทางพระราชไมตรีค้าขาย
เอมิณราบัตขุนนางที่เข้ามาใหญ่ก็หน้าเล็ก เข้ามากหน้าไม่ไล่ ให้เรือออกไปรับตัว
เอมิณราบัต ๑ ขุนนางรอง ๒ คนใช้ ๑๒ รวม ๑๕ คน กำหนดจะได้นั้นมากรุงฯ ณ วันเดือน ๔
ขึ้น ๘ ค่ำ เพลาเช้า กำหนดฝรั่งจะได้ขึ้นมายุ่ก็ฝรั่งหน้าวัดประยูรวงศ์วาสนั้น
ให้สี่ตำรวจเอาเตียง มุ้ง ไปตั้งให้เอมิณราบัต ๑ ขุนนางรอง ๒ รวม ๓ เตียง ให้พระคลัง
วิเศษเอามุ้งแพรไปผูกให้เอมิณราบัต ๑ ขุนนางรอง ๒ รวม ๓ หลัง ให้พระคลังในซ้ายหาผูก

(๑) ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่
๒ เล่ม ๑, องค์การดำรงอนุสาฯ พระนคร, ๒๕๐๕

(๒) คนไทยเรียกว่า เอมิณราบัต หรือ เอ็ดแมนร็อบเบิร์ต

ไปปูเตียง ๓ เอาผ้าขาวปูฟูก ๓ เอาหมอนหนุนศีรษะ ๒ หมอนข้าง ๒ ให้เอมินราบัด ๑ ขุนนางรอง ๒ ให้รักษาพระองค์เอาอ่างเขียวไปจ่ายให้ฝรั่ง ๓ ใบ ให้กลาโหมจ่ายค้อน้ำให้กรมเมือง ๔ ใบ ให้กรมเมืองรับเอาค้อน้ำต่อกรมพระกลาโหมไปให้ฝรั่ง ๔ ใบ ให้กรมมาเอาข้าวสารซ้อมไปจ่ายให้ฝรั่ง ๑๐ วันครั้งหนึ่ง ครั้งละ ๔ ตัง กว่าฝรั่งจะกลับไป ให้พระคลังราชการเอาพินहु่งข้าว ห้าหมื่นพระวัวไปจ่ายให้พ้อ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้รับเอาสิ่งของไปจัดแจงเตรียมตักฝรั่งแต่ ณ วันเดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำ เพลาเย็นให้พร้อม และขุนนางมหาดไทยกลาโหม จตุสดมภ์ จัดแจงแต่งสิ่งของเวียนกันไปพักฝรั่งเมืองมริกัน มหาดไทยวันเดือน ๔ ขึ้น ๙ ค่ำ ที่ ๑ กลาโหมวันเดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ที่ ๒ กรมวัง วันเดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่ ๓ กรมนาวันเดือน ๔ แรม ๖ ค่ำ ที่ ๔ กรมท่า วันเดือน ๔ แรม ๙ ค่ำ ที่ ๖ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้จัดสิ่งของเวียนกันไปพักแขกเมืองฝรั่ง ๓ วันครั้งหนึ่ง กว่าแขกเมืองจะกลับไปและสิ่งของซึ่งไปพักนั้นราคาเป็นเงิน ๑ คำสิ่งจุกทุกครั้ง แล้วให้ท่าทางว่าเย็นเสมียนตรากรมท่าจงบทุกครั้งอย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

วันอังคาร เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะโรง จัตวาศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่าเจ้าเมืองมริกัน มีหนังสือให้อเอมินราบัดขุนนางถือหนังสือเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ฝรั่งเศสแขกเมืองพักอยู่ที่ตึกฝรั่งหน้าวัดประยูรวงศาวาส นายและไพร่ ๑๕ คนนั้น ให้กรมมาเอานมโกลมาจ่ายให้ฝรั่งเมืองมริกันวันละ ๒ ทะนานเสมอทุกวันกว่าฝรั่งจะไป ให้เอามาจ่ายที่ตึกฝรั่ง ตั้งแต่วันเดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ให้พระคลังวิเศษเบิกจ่ายเงินต่อพระคลังมหาสมบัติไปพระราชทานให้ฝรั่งเป็นเงิน ๑ ซึ่ง ให้ฝรั่งซื้อกับข้าวสิ่งของกินวันละ ๑ คำสิ่ง ๒ บาท ตั้งแต่พระราชทานให้ฝรั่งวันเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ไปถึงวันเดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ ๑๕ วันครั้งหนึ่งเป็นเงิน ๑ ซึ่ง ๒ คำสิ่ง ๒ บาท เข้ากัน ๒ ซึ่ง ๒ คำสิ่ง ๒ บาท ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเป็นเงินพระคลังวิเศษเป็นเงิน ๒ ซึ่ง ๒ คำสิ่ง ๒ บาท อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

วันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะโรงจัตวาศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันแต่งให้อดแมนรบอบคอบขุนนางคนเอาสิ่งของเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายนั้น ให้เจ้าพนักงานแสงคันมารับเอาหน้าที่กทก ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติมารับเอากระเข้าเงิน ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษมารับเอาแพร มารับเอาของถวายเจ้าเมืองมริกันต่อขุนราชเศรษฐีเสมียนตรากรมท่า ณ จวนเจ้าพระยาพระคลัง แต่ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ เพลาเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

วันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง จัตวาศก เจ้าพนักงานมารับเอาของอดแมนรบอบคอบถวาย พระคลังมหาสมบัติ หลวงสุวรรณภักดี หมื่นอุดม มารับเอากระเข้าเงินระเทืองคู่ ๑ กระเข้าเงินกลมเทือง ๒ รวม ๓ คู่ พระคลังวิเศษ ขุนสำเร็จประแดงมารับเอา

แพรวหนึ่งโก่ ๒ หีบ แพรวเสี้ยนสีอากรุง ๖๐ หีบ รวม ๘๐ หีบ แสงในขุนทิพมงคล ปลัดกรมหมื่นพิทักษ์อาวุธรับนาฬิกาพกไว้คู่ ๑

วันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะเส็ง เบญจศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลังรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ซึ่งหมายไปแต่ก่อนว่า เจ้าเมืองมริกัน แด่ให้ถอดแผนรอบเขตขุนนางเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ให้พระวราชทานเงินให้กับฝรั่ง เงินพระราชทาน ๑ ชั่ง ซือกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่เดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ มาถึงวันเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ๑๕ วันครั้งหนึ่ง ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท รวม ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท แจงอยู่ในหมายแต่ก่อนนั้นแล้ว บัดนี้ฝรั่งจะได้กลับออกไป ณ เมืองมริกันกำหนดจะได้ไปจากกรุง ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ให้พระวราชทานเงินกับฝรั่งอีก เงินพระราชทานให้ฝรั่งซื้อกับข้าวสิ่งของกินวันละ ๑๐ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่ ณ วันเดือน ๔ แรม ๘ ค่ำ มา ณ วันเดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ ๑๓ วันเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ๒ บาท นั้น ให้พระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลังมหาสมบัติไปพระราชทานให้ฝรั่งเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่ ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเป็นเงินให้พระคลังวิเศษ เป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ๒ บาท แต่ ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ด้วย ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ เจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่าอิศตาโดอินโดคาออเมริกา (Estados Unidos de America) เจ้าเมืองมริกันแต่ให้ถอดแผนรอบเขตขุนนางอาณาจักทุก ๑ กระเช้าเงิน ๓ คู่ แพรว ๘๐ หีบ เข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย บัดนี้ถอดแผนรอบเขตจะได้กลับออกไป ณ เมืองมริกัน โปรดเกล้าฯ ให้จัดสิ่งของคอบแทนให้ค้ารองถวาย เอดแมนรอบเขตนั้นให้พระคลังมหาสมบัติจัดจ้างช่าง ๕ ลำหอบ หนัก ๒ หอบ พระคลังในขวา ตีผูกหนัก ๑๐ หอบ พระคลังขวาจักรวรงค์หนัก ๒ หอบ เนื้อไม้หนัก ๒๕ หอบ พระคลังในซ้าย หน้าศาลกรวดหนัก ๕ หอบ หน้าศาลทรายหนัก ๒๐ หอบ กายาน ๒๕ หอบ พระคลังสินค้าพริกไทยหนัก ๑๑ หอบ เว้วหนัก ๒ หอบ ครั่งหนัก ๕ หอบ ผ่างหนัก ๑๐ หอบ แล้วให้เจ้าพนักงานชาวพระคลังจัดแจงสิ่งของทั้งนี้มวทุกเรือไปส่งให้ถอดแผนรอบเขตที่ฝึกฝรั่งหน้าวัดประยุรวงค์อาวาส แต่ ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาบาย ๑ โมง ให้พร้อมจุกทุกหนักงาน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า หมายรับสั่งไปแต่ก่อนว่าเจ้าเมืองมริกันแต่ให้ถอดแผนรอบเขตขุนนางเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย เอดแมนรอบเขตจะได้จากกรุง ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ เบิกเงินซื้อกับข้าวของกินเป็นเงิน ๑๔ ตำลึง ๒ บาท แจงอยู่ในหมายรับสั่ง แต่ก่อนนั้นแล้ว เอดแมนรอบเขตได้ไปจากกรุง ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ขอเบิกเงินให้ค่ากับข้าวของกินตั้งแต่ ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ มาถึง ณ วันเดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ๑๐ วัน ๑ ละ ๑ ตำลึง ๒ บาท เป็นเงิน ๑๕ ตำลึง นั้นให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระ

คลังมหาสมบัติ ๑๕ คำสั่ง แล้วให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินให้พระคลังวิเศษ ๑๕ คำสั่ง
 อย่างไม่ขาดใจความรับสั่ง

จดหมายเหตุ บุคตอเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕^(๑)

วันอังคารเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะโรงจัตวาศก (จ.ศ. ๑๑๙๔) เอดแมนรอเบตถือ
 หนังสือเจ้าเมืองมริกันเข้ามาฉบับหนึ่ง คั้นหนังสือเป็นอักษรอังกฤษ สำเนาเป็นหนังสือ
 จีน (ความว่า) หนังสือ อันแรย์ซอน^(๒) ผู้สำเร็จราชการเมืองมริกันที่หนึ่ง กราบถวาย
 บังคมมาได้ฝ่าละอองฯ สมเด็จพระเจ้ากรุงไทยที่สูงสุดอันมหาประเสริฐด้วยข้าพเจ้าแห่งให้
 เอดแมนรอเบต ขุนนางผู้ใหญ่อยู่ในเมืองมริกัน ถือหนังสือเข้ามาขอทำสัญญาทางค้าขาย
 และเอดแมนรอเบตคั้นจะว่ากล่าวสิ่งใด ขอให้เหมือนข้าพเจ้าว่าด้วยข้าพเจ้ามีใจซื่อตรงรัก
 โคลรต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงไทยยิ่งนัก ขอพระผู้เป็นเจ้าโปรดให้สมเด็จพระเจ้ากรุง
 ไทย ได้มีพระบรมมิ่ง ๆ ขึ้นไป ชาคมริกันจะได้ไปมาค้าขายเป็นไมตรีสืบไปภาย
 หน้า หนังสือฉบับนี้เขียนที่เมืองวาชิงตัน เป็นเมืองใหญ่ในชาคมริกัน เขียน ณ วันเดือน
 ยี่ แรม ๑๑ ค่ำ ศักราชฝรั่ง ๑๘๓๒ ปีเถาะ ศรีนิคก (มีหนังสือสำคัญประจำตัวอีกฉบับ
 หนึ่งความว่า) เรา อันแรย์ซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองมริกันบอกให้มาคนทั้งปวงรู้ถ้าผู้ใด
 เห็นหนังสือฉบับนี้ให้รู้ว่าเรามีความไว้ใจแก่เอดแมนรอเบต ว่าเป็นชาคมริกันมีสติปัญญา
 รู้ความรอบคอบ ตั้งให้เข้ามาทำหนังสือสัญญาค้าขายต่อกรุงไทย กับขุนนางผู้ใหญ่ทั้งปวง
 ถ้าขุนนางผู้ใดถืออาชญาสิทธิ์จะรับทำหนังสือสัญญาทางค้าขายได้ก็ให้เอดแมนรอ-
 เบตกลับบอกมาถึงเมืองวาชิงตัน จึงจะบอกข้อสัญญาให้ชาคมริกันรู้ทั้ง ๒๔ หัวเมืองให้รู้
 ทั่วกัน ความตั้งนี้เราได้เขียนชื่ออันแรย์ซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองการวาชิงตัน ด้วยลาย
 มือของเราปิดตราสำหรับที่เจ้าเมืองไว้เป็นสำคัญ หนังสือนี้ทำที่เมืองวาชิงตัน เขียน
 ณ วันเดือนยี่ แรม ๑๑ ค่ำ ศักราชฝรั่ง ๑๘๓๒ ปีเถาะ ศรีนิคก

วันเดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง จัตวาศก ฝรั่งมาแต่เมืองมริกัน เข้าเฝ้ากราบ
 ถวายบังคม สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ออกใหญ่

เป็นฝรั่งเอดแมนรอเบต ขุนนางที่ ๑ คาอิดก่ามะกัน นายกำบันรบนายทหารที่ ๑
 แปรเวนตะเนนต นายทหารที่ ๑ บาเรนตะเนนต นายทหารที่สาม ๑ ฝอลเลบตะเนนต
 นายทหารที่สาม ๑ คารอนรองตะเนนต นายทหารที่สี่ ๑ โลมักรอนตะเนนต นายทหารที่สี่ ๑
 เกวราฝัดรอนตะเนนต นายทหารที่สี่ ๑ แวนสิรรองตะเนนต นายทหารที่สี่ ๑ มอริซอน
 เสมียน ๑ ดิกนอมอ ๑ รวม ๑๑ คน

(๑) คืออักษร, กรม, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒, "คู่มือฝรั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์", พระจันทร์ พระนคร,
 ๒๔๐๖ หน้า ๔๖-๔๘

(๒) President Andrew Jackson

วันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เบญจจก (จ.ศ. ๑๑๕๕) ปิดตราหนังสือสัญญา ๒ ฉบับ ตราบัวแก้วปิดท้ายหนังสือที่กลางตรารูปนก เสด็จแมนรอเบตปิดท้ายหนังสือที่สุด ตราบัวแก้ว ปิดประจำต่อฉบับหนึ่งเสด็จแมนรอเบตเอาออกไป ณ เมืองมริกันฉบับหนึ่ง เสด็จแมนรอเบตเอาไปให้พระราชโกษาไว้ ณ ห้องพระมาลาภูษา

ณ วันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็ง เบญจจก เสด็จแมนรอเบต ๑ มอแลตตเนต ๑ มอริซอนเสมียน ๑ ดิกนอมอ ๑ แอนลิ ๑ ห้าคนไปดูแห่พระบรมศพพระราชวังบวรฯ อยู่ท่าศาลาเหนือพระที่นั่งสุทธาสวรรค์

ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพลาบ่าย ฝรั่งเศสได้ส่งไปกรุงเป็นกำบัน ๒ ลำ เรืออาษาจามบรรทุกสิ่งพระราชทานคอนแทนลำหนึ่งไป ฝรั่งเศสกำบันนอกหลังเต้าน้ำลึก”

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะที่ประเทศไทยกำลังตื่นตัวรับเอาอารยธรรมจากประเทศทางตะวันตก มีการจ้างครูต่างประเทศเข้ามาสอนภาษา เช่น ในราชสำนักมีกันคน มีฝรั่งชาติต่าง ๆ ทั้งยุโรปและอเมริกาเข้ามาติดต่อทางการทูตด้วย เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส โปรตุเกส ฮอลันดา และอเมริกา เป็นต้น นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการและขุนนางที่เข้าเฝ้าสวมนเสื้อเข้าเฝ้าทุกคน ดังปรากฏใน “เรื่องทรงแก้ไขธรรมเนียมข้าราชการเข้าเฝ้าให้สวมเสื้อ”^(๑) ว่า

“ทรงแก้ไขธรรมเนียมข้าราชการเข้าเฝ้าให้สวมเสื้อ
เวลานั้นข้าราชการเข้าเฝ้าที่หน้าพระที่นั่งพร้อมกัน ครั้งนั้นยังไม่มีความนิยมที่จะสวมเสื้อเข้าเฝ้า จึงดำรัสว่าดูคนที่ไม่ได้สวมเสื้อเหมือนเปลือยกาย ร่างกายจะเป็นเกลื่อนกลาดก็ดี หรือเหี่ยวออกมาก็ดี โสโครกนัก ประเทศอื่น ๆ ที่เป็นประเทศใหญ่ เขาก็สวมเสื้อหมดทุกภาษา เว้นเสียแต่จะเจ้าลาวชาวป่าที่ไม่ได้บริโภคผ้าผ่อนเป็นมนุษย์อย่างต่ำ ก็ประเทศสยามนี่ก็เป็นประเทศใหญ่รู้ขนบธรรมเนียมมากอยู่แล้ว ไม่ควรจะถือเอาอย่างโบราณที่เป็นชาวป่ามาแต่ก่อน ขอท่านทั้งหลายจงสวมเสื้อเข้ามาในเฝ้าจกทุกคน ครั้นนานมาเห็นว่าเสื้ออย่างน้อยก็จะได้คาดผ้ากราบก็มีได้ จึงชักนัยว่าเป็นเสื้อกระบอกเหมือนเสื้อบ้านบุครจีนที่เมืองปัตเตเวีย ก็เป็นธรรมเนียมคิดมาจนทุกวันนี้.....”

การต้อนรับราชทูตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิบัติตามการออกับทูตตามที่ค้นพบในจดหมายเหตุการณ์รับทูตฝรั่งเศสในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เช่น การต้อนรับ Sir John Bowring ราชทูตของสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย (Queen Victoria) ประเทศอังกฤษ เป็นต้น การจัดการรับรองทูตนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

(๑) พิศาลวงศ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑, “ทรงแก้ไขธรรมเนียมข้าราชการเข้าเฝ้าให้สวมเสื้อ”, พระนคร องค์กรคำคุณุสกา, ๒๕๐๔, หน้า ๖-๗

ให้จัดรับแบบเดียวกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยเมื่อเรือราชทูตมาถึงนอก
 ต้นคอนใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดอาหารต่าง ๆ ไปรับรองราชทูตที่เรือและทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยิงสลุตรับราชทูตตามประเพณีของอังกฤษด้วย การเข้า
 เผ้าถวายพระราชาสนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าฯ ให้ Sir John Bowring เข้าเฝ้าที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เรื่องการตั้งรับทูตอังกฤษ
 ครั้งนี้มีกล่าวในจดหมายหุรยวันที่ Sir John Bowring บันทึกไว้เมื่อเข้ามาทำสัมพันธ-
 โฆศกับไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ ว่า^(๑)

"วันที่ ๑๖ เมษายน ข้าพเจ้าเหลือที่จะพรรณาดังความโง่ป่าให้ละเอียดได้ในกา
 ที่ได้เข้าเฝ้าใหญ่วันนี้ เราได้ไปดูเรือหลวงมารับ เรือลำที่ข้าพเจ้าไปนั้นมีม่านและหลังคา
 แฉกหลายทงแต่ลำอื่น ๆ ไม่มีหลังคาและม่าน มีสเตอร์ปาร์เกิลเข้าใจมากในการจัดการกับ
 พวกชาวตะวันออก เมื่อเรารขึ้นถึงท่าแล้ว แคร่ได้มารับถามเอาพวกเราไปพร้อมด้วยคนเ
 นำเป็นอันมาก แต่พอเราเข้าเขตร์พระราชวังทหารก็ยืนแถวรายทางไปตลอด
 ทาง แต่งตัวแปลก ๆ ต่างกันและถืออาวุธต่างกันหลายอย่าง มี หอก, ดาบ, โล่, ดั้ง,
 ธนู, หน้าไม้, ขวานและอย่างอื่น ๆ เครื่องยุนิพอมทหารก็แปลกต่างก็มีทุกรูปและทุกส
 ติทุกท่าอย่างคร้ายเขม็ง และดูสนุกดี เหมือนอย่างเช่นพวกทหารที่เข้าในกองทัพระกะ
 สงครามอย่างโบราณ และปะทะกันกับพวกทหารที่แต่งตัวอย่างทหารสมัย และแต่ง
 ด้วยอย่างราชสำนักยุโรปแต่ครั้งโบราณ โดยใช้ผ้าสีต่าง ๆ ขลิบทอง แต่พวกขุนนางที่มีบรรด
 คักก็ดูนั้นแต่งตัวขึ้นมาแต่งข้างล่างถึงขั้นเอว เปลือยตัวข้างบน ตัวข้าพเจ้านั้นห้ามไปบน
 แคร่ปิดทองกันสัปดนแดง คนหามแปดคน คนตามเป็นฝูง แต่พวกที่ไปกับข้าพเจ้านั้น
 เขาหามตามข้าพเจ้าไปด้วยแควไม่ค่อยจะงามเหมือนแควอื่นที่ข้าพเจ้าไปคนมากอยดูเรา
 แน่นทั้งผู้หญิงผู้ชายและเด็ก จนเบียดเสียดเบียดคับผลัดกันดู พลกระเวนต้องอาหาว
 หวดไล่ต่อกันทางให้ เราได้ผ่านแถวม้า แถวช้างที่แต่งตัวเตรียม របเครื่องรบเสร็จ
 เมื่อพ้นแถวทหารอย่างเก่าผ่านแถวทหารอย่างฝรั่งก็เข้าวันธยาตามแบบฝรั่ง ส่วน
 เครื่องดนตรีของไทยที่ใช้ในการศึกนั้นนับแต่ปีและกลอง แต่ใช้ตีกลองมากเขาได้พาเราทั้ง
 หมดไปคอยอยู่ที่พักคอยเสด็จออกเจ้าพนักงานได้ยกเอาบูรีและนำขามาล้าง เครื่องใช้
 ล้วนแต่เครื่องทองคำ กะโถน ที่ตั้งบูรีมีหัวข้าพเจ้านั่งเป็นกะโถนถมปากกว้างอยู่ในราว
 สิบสี่นิ้ว สักครู่หนึ่งได้มีคนมาเชิญให้พวกเราเข้าไปในท้องพระโรงพวกไทยทั้งหลายที่เข้า
 ไปในท้องพระโรงด้วยกันกับวานนั้นลงถูกเข่ากลานทุกคน แต่พวกเราเข้าไปถึงท้องพระโรง
 ก็ได้ยืนเสียงประโคมดนตรีดังลั่นสนั่น

(๑) เฟง พ.ป. บุณนาค, นาย, เซอร์ยอนโบวริงเข้ามาเมืองไทย, พระนคร : ชวนพิมพ์ ๒๕๐๓ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
 พระราชทานเพลิงศพนายบุญมี วัฒนวงศ์ ณ อยุธยา นายเฟง พ.ป. บุณนาค แปลและแต่งตามข้อความในหนังสือว
 วนของเซอร์ยอน-โบวริง ตั้งแต่วันที่ ๒๙ มีนาคมถึงวันที่ ๒๙ มีนาคม ถึงวันที่ ๒๙ เมษายน (พิมพ์ตามต้นฉบับ
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖)

พวกเรายังมีความนึกเข้าใจกันอยู่ว่าเขาคงจะมาตกลงกับเอาคาบไปจากพวกเรา ด้วยพระเจ้าแผ่นดินได้มีสายพระราชหัตถ์ไปถึงข้าพเจ้าเป็นทางลับว่า เป็นการผิดทำเนียบราชประเพณีที่แขกเมืองจะถืออาวูเข้าไปใกล้พระองค์ไม่ได้ และเป็นเรื่องที่มีขนาดเล็กได้เชิญกระแสนพระราชโองการมาพูดถึงเรื่องนี้แล้วหลายครั้ง ข้าพเจ้าได้ตอบยืนยันไปว่า เมื่อครั้งราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (ฝรั่งเศส) ได้ตกลงกับเจ้าพระยาวิไชยชนรินทร์ ไนเวลานั้น เป็นอรรถมหาเสนาบดีได้ตกลงปล่อยให้ราชทูตฝรั่งเศสหลายคนเข้าไปเฝ้าได้ และข้าพเจ้าได้กล่าวว่อย่างไรก็ตามนายทหารเรืออังกฤษคงจะไม่ยอมให้เอาคาบไปจากตัวเขาเพราะเขาถือว่าเป็นของประเสริฐอันเป็นเกียรติยศหริบตัว เมื่อตอลเอาคาบของเขาไปเสียแล้วก็เท่ากับตอลออกจากยศนายทหาร เป็นการที่เสื่อมเสียเกียรติยศ ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะสั่งให้เขายอมมอบคาบให้แก่ผู้ใดได้ ถ้าพระเจ้าแผ่นดินยังจะทรงยื่นเอาให้ได้พวกเราทั้งหมดก็จะแต่งตัวเต็มยศเข้าไปเฝ้าไม่ได้ ก็จะเป็นการที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศและเป็นการลบหลู่พระเดชานาพพระเจ้าแผ่นดินสยามไปเหมือนกัน ข้าพเจ้ามีความปรารถนาที่จะแต่งตัวเข้าไปเฝ้า ให้เหมือนกับที่ข้าพเจ้าแต่งเครื่องยศไปเฝ้าเจ้าของข้าพเจ้าในเวลาที่เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลาออกจากราชสำนัก ในเรื่องนี้ในที่สุดได้เป็นแคะระห์ดีที่มีได้เป็นเหตุขัดข้อง เมื่อเข้าไปถึงท้องพระโรงแล้ว เราได้พบพวกขุนนางหมอบก้มหน้าเต็มไปหมด ข้าพเจ้าเดินตรงไปนั่งกลางท้องพระโรงบนเบาะที่เจ้าพนักงานจัดตั้งเตรียมไว้ให้ตรงแถวเดียวกับพวกขุนนางผู้ใหญ่ที่มีเชื้อเจ้า ทำนอรรถมหาเสนาบดีได้อยู่ใกล้ทางข้างขวาข้าพเจ้า พระเจ้าแผ่นดินได้เสด็จออกแล้วทรงพระราชดำเนิขึ้นไปประทับอยู่บนพระที่นั่งโอรนอินทรมุขมีม่านกันคล้ายกับโรงละคร พระเจ้าแผ่นดินทรงเครื่องทอง แต่พระมหามงกุฎนั้นตั้งอยู่ข้างพระองค์ทรงพระมาลาประดับเพชร และสวมรามรค์เพชรเม็ดใหญ่ ทางซ้ายมือข้าพเจ้าใกล้ชิดเข้าไปกับพระที่นั่งโอรนอินทรมุขที่ประทับพวกเจ้านาย ทางข้างขวาพวกเจ้านายเป็นที่เฝ้าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและพวกขุนนางผู้ใหญ่ แต่พวกขุนนางอื่น ๆ นั้นกระจัดกระจายกันทั่วไปเต็มทั้งท้องพระโรง พระที่นั่งโอรนอินทรมุขสูงจากพื้นประมาณสิบฟุต แต่พอพระเจ้าแผ่นดินเสด็จขึ้นที่ประทับแล้วเจ้านายและขุนนางทั้งหมดก็พากันคุกเข่าถวายบังคมทออย่างเช่นเดียวกันหลายครั้ง พวกเราได้นั่งตั้งถ้อยคำที่สุภาพระทำถ้อยคำพุ่มพืดได้ ไนเวลาที่กราบถวายบังคมได้มีเครื่องดนตรีประโคมพร้อมกันด้วย เมื่อนั่งสงบพร้อมกันเสร็จแล้วข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือเบิกกราบทูลพระเจ้าแผ่นดิน...”

เมื่อราชทูตทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์นแล้วพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปฏิสันถาร ๓ หน้า และได้ทรงแนะนำให้ Sir John Bowring รู้จักกับพระบรมวงศานุวงศ์อีกหลายพระองค์ และในวันรุ่งขึ้น Sir John Bowring ได้ไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระราชวังบวรสถานมงคล (ปัจจุบัน คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ) พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการต้อนรับแบบเดียวกับ การเข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวัง เมื่อเสร็จจากการเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ

เจ้าอยู่หัวแล้ว ในตอนกลางคืน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดแสดงละคร^(๑) ให้คณะทูตานุทูตชมและในวันต่อ ๆ มา ได้ไปดูพระบรมมหาราชวังดูสิ่งสำคัญต่าง ๆ

เมื่อ Sir John Bowring จะถวายบังคมลากลับไปประเทศอังกฤษ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แห่พระราชสาส์นโดยกระบวนแห่ทั้งทางบกและทางน้ำโดยแห่จากทางบกนำไปลงเรือหลวงที่ท่าช้างและนำไปส่งเรือเรดเคลเลอร์ ขณะที่เรือพระราชสาส์นผ่านหน้าบ้อมได้ยิงสลุต ๒๑ นัด เป็นการเคารพพระราชสาส์น และการต้อนรับทูตจากประเทศต่าง ๆ ที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คงจะมีการต้อนรับทำนองเดียวกัน แต่การเสด็จออกรับแขกเมืองนั้นจะเสด็จออกให้แขกเมืองเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งสุดีสมมหาปราสาทบ้าง พระที่นั่งอนันตสมาคมบ้าง

ในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ Mr. Knox เข้ามาเป็นกงสุลอังกฤษประจำประเทศไทย และประเทศอื่น ๆ เช่น ฮอลันดาก็ส่งทูตเข้ามาประจำประเทศไทยด้วย เรียกว่า "เอกอัครราชทูตประจำราชสำนักพระเจ้ากรุงสยาม" และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งกงสุลไทยไปประจำประเทศต่าง ๆ เช่นกัน ดังปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒^(๒) ว่า

"ทรงตั้งนามราชทูตและกงสุล

ตั้งเซอร์ยอนโบวริงเป็นพระสยามานุฑูตกิจ สยามิศรมหยศ สำเร็จราชการอยู่ที่กรุงลอนดอน ● กงสุลนั้นชื่อพระยามบูรพาห ● กรุงปารีสนั้นกงสุล ชื่อพระยาสุรานุรักษ์ ● ช่างทองขุนรัตนานูจิต ● ไวซ์กงสุลอยู่ที่เมืองมาร์เซ ชื่อ หลวงพิ เกษสยามการ ไวซ์กงสุล ● ที่เมืองลิสบอนเมืองหลวงโปรตุเกส กงสุลชื่อ หลวงสยามบุณินดิษฐ์ ● กรุงเบอร์ลินเมืองปรัสเซีย กงสุลชื่อหลวงสยามยศบาล ● เมืองร่างกุ้ง กงสุลชื่อหลวงสยามานุเคราะห์ ● เกาะบีนัง กงสุลชื่อ หลวงทวีปสยามกิจ ● เมืองสิงคโปร์ กงสุลชื่อพระพิทักษพานิชสยามพิชิตภักดี ● ไวซ์กงสุลชื่อหลวงศรีสยามกิจ น้องพระพิทักษพานิชชื่อ ต้นสุธิม เป็นผู้ช่วย ชื่อ ขุนสิทธิสยามการ ● เกาะเบตาเวีย กงสุลชื่อ หลวงชวาทวีสยามกิจ ● เกาะชองกง กงสุลชื่อหลวงจีนวิสัยสยามการ ● เกาะมะเกา กงสุลชื่อหลวงจินาตันสยามมิตร ●"

(๑) ละครที่เล่นให้ราชทูตดูนั้น ในพระราชพงศาวดารไม่ได้กล่าวรายละเอียดอะไร แต่คงเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ตามความนิยมในสมัยนั้น

(๒) ก็พวกวรรค์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒, "ทรงตั้งนามราชทูตและกงสุล" พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๕ หน้า ๕๙๒-๕๙๓

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเพณีการออกรับแขกเมืองในรัชกาลนี้ ชั้นแรกยังคงใช้ตามประเพณีอย่างครั้งรัชกาลที่ ๔ ในหนังสือพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕^(๑) กล่าวว่า

“...ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศมาถึงกรุงเทพฯ จึงจัดเรือออกขยับไปรับพระราชสาส์นแลมีเรือกันยามารับพยานทูตานุทูตมาจากสถานกงสุลหรือเรือรบซึ่งเชิญพระราชสาส์นมา ครั้นมาถึง ทำขบวนกักเชิญพระราชสาส์นขึ้นยามา มาศ ตัวท่านราชทูตนั่งแคร่กันลับท่นหรือนั่งคานหามและพวกบริวารที่มาบังคินบัง ตามบรรดาศักดิ์ มีกระบวนทหารเกณฑ์ห้อยงูยุโรปหน้า ๑๐ โหล ถ้าเรือรบต่างประเทศเชิญพระราชสาส์นมาก็ยอมให้ทหารเรือรบขึ้นคินแห่พระราชสาส์นต่อทหารไทยอีกกระบวนหนึ่ง แห่พระราชสาส์นจากศาลต่างประเทศที่ทำคิน มายังพระบรมมหาราชวัง ถ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชสาส์นไปยังพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศก็แห่พระราชสาส์นจากพระบรมมหาราชวังโดยทำนองเดียวกับไปส่งมอบ ณ สถานกงสุลหรือเรือรบซึ่งจะเชิญไปเป็นประเพณีมาดังนี้

การเสด็จออกรับแขกเมืองที่จัดต่างกันเป็นอย่างเต็มยศใหญ่ เต็มยศน้อย และครั้งยหนักัน ก็เนื่องแต่คดีที่กล่าวมา ถ้าแขกเมืองเชิญพระราชสาส์นมาถวาย (แม้กงสุลอยู่ในประเทศนี้) ก็เสด็จออกรับอย่างเต็มยศใหญ่ ด้วยถือเกียรติยศพระพระราชสาส์นเป็นสำคัญ ถ้ามิได้เป็นกาวรับพระราชสาส์น แต่แขกเมืองเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์สูง เช่น แม่ทัพเรืออังกฤษ หรือราชทูตพิเศษเข้าเฝ้าฯ ทูลลาภิเสด็จออกอย่างเต็มยศน้อย ถ้าแขกเมืองบรรดาศักดิ์ไม่ถึงชั้นสูงเช่นว่ามา ก็เสด็จออกรับอย่างครึ่งยศ ระเบียบการที่เสด็จออกรับแขกเมืองนั้น ถ้าเป็นการเต็มยศใหญ่ทั้งกองเสนาภคยานช้างยืนม้าที่สามพระราชวังชั้นนอกที่หน้าท้องพระโรงมีพวงสังข์ แคร่ กลองชนะแลมโหรีที่ปรโคมเวลาเสด็จออกและเวลาเสด็จขึ้น ที่ในท้องพระโรงตั้งเครื่องสูงรายรอบ เข้าเฝ้าฯ แต่งตัวนุ่งสวมปักลายใส่เสื้อเข็มขบสวมเสื้อครุย ทอดเบาะและตั้งเครื่องยศสำหรับเจ้านายและเสนาบดีหมอบเฝ้าฯ ส่วนตัวท่านราชทูตก็ทอดเบาะไว้หนึ่งเสมอชั้นเสนาบดี เมื่อกระบวนแห่เข้ามาถึงในพระบรมมหาราชวังเจ้าพนักงานเชิญพานทองสองชั้น ซึ่งรองรับพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการเข้าไปตั้งในท้องพระโรง ส่วนพวกทูตานุทูตนั้นให้พักอยู่ที่เก๋งทรงนก^(๒) เมื่อถึงเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระบัญชาเขียนทองลงพระองค์เยี่ยมรับสวมลงพระองค์ครุยเสด็จออกประทับบนพระที่นั่งเศวตฉัตรโปรดฯ ให้เบิกแขกเมืองเข้าเฝ้าฯ เมื่อแขกเมืองเข้าพระทวารไปตั้งตรงหน้าฉานถวายคำนับพร้อมกันครั้งหนึ่ง แล้วเดินผ่านแถวขุนนางที่หมอบเฝ้าฯ ขึ้นไปถึงตรงที่เสนาบดีหมอบเฝ้าฯ ถวายคำนับอีกครั้งหนึ่ง ปลัดทูลลงกรม

(๑) ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ ทรพระเน : คุรุสภา, ๒๕๐๔

(๒) เดิมทูตพักที่ศาลาลูกจุกเปลี่ยนเป็นมาพักที่เก๋งทรงนกเมื่อรัชกาลที่ ๕

ทำทูลเบิกแล้วราชทูตกราบทูลสุนทรพจน์และมีพระราชดำรัสตอบ แล้วเสด็จออกขุนนาง โดยปกติ ราชทูตเชิญพระราชสาส์นเข้าไปถวายต่อพระหัตถ์ ทรงรับพระราชสาส์นแล้ว ดำรัสอนุญาตให้ทูตานุทูตหนึ่ง ตัวราชทูตหนึ่ง (ชัคสมานี) บนบาศะ พวกบริวารนั่งบนพรมปูพื้นต่อลงไปข้างหลัง^(๑) จึงมีพระราชปฏิสันถารราชทูต ๓ นัดแล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานก็พาทูตานุทูตออกไปเลี้ยงที่เก๋งกรงนกแล้วก็เป็นการเสร็จพิธี

ถ้าเสด็จออกอย่างตมยคน้อย ไม่มีเสนากลาบาทหรืออินชั่งม้าและไม่มียกฉนวน เครื่องประโคม คงมีแต่แตรและมโหรีทัก ข้าเฝ้าแต่งตัวนุ่งสวมปักใหม่ใส่เสื้อเข็มขาบไม่สวมเสื้อครุย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระภูษาใหม่ และฉลองพระองค์เยียรบับเสด็จออกประทับเพียงพระแท่นค้ำที่สำหรับเสด็จออกขุนนาง^(๒) ถ้าเสด็จออกครั้งยศลด เครื่องแต่งตัวลงเพียงนุ่งสวมปักใหม่ใส่แห้วสี แต่การเสด็จออกรับแขกเมืองบางอย่างครั้งยศ ถ้าแขกเมืองเป็นฝรั่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมักโปรดฯ ให้เฝ้าฯ ไปรเวศที่พระที่นั่งราชฤดี ไม่มีพิธีอย่างเสด็จออกท้องพระโรง ในรัชกาลที่ ๕ ก็ทรงประพาศิตามเยี่ยงอย่างเช่นนั้น

ประเพณีรับแขกเมืองปรากฏในจดหมายเหตุว่า มีการแก้ไขในตอนเมื่อรัชกาลที่ ๕ สองอย่างคือ เลิกการแต่งเรือกระบวนลงไปแห่พระราชสาส์นมาแต่สถานกงสุล เปลี่ยนเป็นจัดเรือไฟลงมารับอย่างปกติ มาแห่ด้วยกระบวนบกจากศาลต่างประเทศเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง ได้ใช้ประเพณีตั้งแต่รับพระราชสาส์นสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียเป็นต้นมา ต่อเมื่อมองซิเออติลลง กงสุลฝรั่งเศสคนใหม่เข้ามาถึงเชิญพระราชสาส์นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓ เอมปรอส์ฝรั่งเศสมาถวายด้วย พอมองซิเออติลแสดงความไม่พอใจประเพณีไทยรับแขกเมืองว่าไม่ว่าเป็นเกียรติยศ เพราะเกณฑ์ให้ตั้งผ้ากับพื้น แต่กรมองซิเออติลลงไปชวนมิสเตอร์น็อกส์ กงสุลยเนรลงอังกฤษให้เข้าชื่อด้วยกัน กล่าวว่าให้ไทยเปลี่ยนธรรมเนียม มิสเตอร์น็อกส์ไม่ยอมเข้าชื่อด้วยอ้างว่าประเพณีนี้ให้ราชทูตนั่งกับพื้นก็มีบาศะที่นั่งเหมือนกับเสนาบดีเห็นสมควรแก่เกียรติยศอยู่แล้ว ฝ่ายมองซิเออติลลงลงจิตใจไปชักชวนพวกกงสุลอื่นให้เข้าชื่อด้วยแล้วมีหนังสือมายังกระทรวงการต่างประเทศว่าประเพณีการเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินตามแบบแผนในยุโรปถือว่าต้องยืนเฝ้า หรือถ้าจะให้

(๑) ในจดหมายเหตุของทรอปิค ซึ่งเป็นทูตอังกฤษเข้ามาเมื่อรัชกาลที่ ๒ กล่าวว่า พวกทูตฝรั่งเศสถวายบังคม ๓ ครั้ง ๒ แห่ง เป็นคัมภีร์ต้องหมอบคลาน การถวายพระราชสาส์นต่อพระหัตถ์นี้มิใช่ธรรมเนียมทางตะวันออก ปรากฏว่าเกิดขึ้นครั้ง เซอเดอเรีย เดอโรนอง ราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาในดินแดนสยามเป็นครั้งแรก ซึ่งรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า ประเพณีฝรั่งถือว่า การถวายพระราชสาส์นต่อพระหัตถ์เป็นคำพิงใจโปรดฯ ให้รับใช้ประเพณีไทยตั้งแต่นั้น เซอร์ยอห์น เบนจามินราชทูตอังกฤษเข้ามาเฝ้าเป็นต้นมา

(๒) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถาวรานุภาห ทรงกล่าวไว้ว่า "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเสด็จว่า "ถูกเกณฑ์ให้ยืนนอกแขกเมือง" พระแท่นที่สำหรับเสด็จออกขุนนางนี้เมื่อครั้งโบราณเป็นแบบมาแต่โบราณ แต่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นแต่ประทับนอกแขกเมือง"

นั่งเฝ้า ต้องเอาเก้าอี้ มาตั้งให้หนึ่ง จึงสมควรแก่เกียรติยศ ที่ให้หนึ่งกับพื้นเป็นการเสื่อมเสีย จะยอมเข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาส์นแอมปรอด้วยอาการเช่นนั้นไม่ได้ถ้ารัฐบาลไทยไม่ยอมเปลี่ยนแปลง ต้องส่งพระราชสาส์นกลับคืนไปเสีย เรื่องนี้ถึงต้องปรึกษาหารือกันในรัฐบาล แล้วให้เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศตอบไว้ว่า เมื่อมองสิเออร์ดีลองไม่พอใจจะนั่งเฝ้าฯ รัฐบาลก็ยอมให้ยืนเฝ้าตามประสงค์^(๑) แต่หนึ่งนั้นก็เป็นอย่างเสนาบดี ต้องยืนเฝ้าฯ เวลาเสด็จฯ ออก”

ในคอนปลายราชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เมื่อถึงกำหนดวันที่ทูตจะเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์น ทหารราชกวระส่งรถม้าไปรับราชทูตจากสถานทูต และแห่มาเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยบ้าง พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทบ้าง พระที่นั่งอนันตสมาคมบ้าง และพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทบ้าง^(๒) และเมื่อทรงสร้างพระราชวังบนเขาสัตนาถ ที่จังหวัดราชบุรีแล้ว พระองค์ก็ได้เสด็จออกให้ราชทูตไปรดเกล้าเข้าเฝ้า ณ พระราชวังนี้ เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๐

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การเสด็จออกรับทูตมักจะเสด็จออกวันที่พระที่นั่งจักรีวัง พระที่นั่งอนันตสมาคมบ้าง ในรัชกาลนี้กระทรวงการต่างประเทศได้ย้ายออกจากพระบรมมหาราชวังไปอยู่ในพระราชวังสราญรมย์ ทูตที่จะเข้าเฝ้าจึงต้องมาพักอยู่ที่กระทรวงการต่างประเทศ แล้วจึงขึ้นรถม้าแห่มาเข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวัง การเสด็จออกให้ทูตเฝ้านั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับยืนหน้าพระราชบัลลังก์แทนการประทับนั่งบนพระราชบัลลังก์เหมือน รัชกาลก่อน ๆ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกกับทูตที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท โดยจัดกระบวนรถม้าไปรับทูตจากสถานทูตมายังกระทรวงต่างประเทศ แล้วจึงนั่งรถม้าเข้าเฝ้าฯ ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะประทับยืนหน้าพระราชบัลลังก์เหมือนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินออกให้เอกอัครราชทูตของประเทศต่าง ๆ เข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาส์นคราวตั้ง ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท^(๓) บ้าง พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยบ้าง พระตำหนักภูผงศ-

(๑) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายว่า “ได้ยินว่าเจ้านายมองสิเออร์ดีลองนั้น จะให้ตั้งเก้าอี้ให้นั่งเฝ้าฯ ครั้นไทยตอบอนุญาตให้ยืนเฝ้าฯ ตามซึ่งตั้งข้างว่าเป็นเกียรติ ก็มิวิตจะแก้ไขเสียได้ประการใด”

(๒) พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท สร้าง พ.ศ. ๒๔๐๔

(๓) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช เสด็จออกให้ทูตเฝ้าที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ๕ ครั้ง เนื่องจากซ่อมแซมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ราชนิเวศน์บ้าง และพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์บ้าง ฯลฯ ตามความเหมาะสม^(๑) แต่ส่วนใหญ่แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จออกรับพระราชสาส์น ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พิธีการรับเอกอัครราชทูตมีดังนี้คือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดวันให้เอกอัครราชทูตเข้าเฝ้าถวายพระพรราชสาส์นแล้วคณะทูตจะต้องมารอที่กระทรวงต่างประเทศ สำนักพระราชวังจะจัดกระบวนรถพระประเทียบไปรับมายังพระบรมมหาราชวัง โดยมีอธิบดีกรมพิธีการทูตและเจ้าหน้าที่กระทรวงต่างประเทศมาร่วมในกระบวนด้วย เมื่อเข้ามาถึงพระบรมมหาราชวังแล้วขบวนรถของคณะทูตจะจอดเทียบขาลาอัมพันท์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทด้านตะวันออกพลโทพระยาศัลยวิธานนิเทศ (แอบ วัคคประจิด) สมุหพระราชมณฑลบริรักษ์ยืนถือไม้เท้ายอดครุฑรอรับอยู่พร้อมด้วยกรมวังผู้ใหญ่และราชองครักษ์ จากนั้น พลโทพระยาศัลยวิธานนิเทศจะนำเอกอัครราชทูตและคณะไปพักที่ห้องมุขกระสันด้านทิศตะวันออก

ในขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งมายังพระบรมมหาราชวังเข้าทางประตูหัดดีไชยสิทธิ์และผ่านประตูราชสำราญเข้าเขตพระราชฐานชั้นใน แล้วเทียบรถพระที่นั่งขาลาอัมพันท์พระที่นั่งจักรีด้านตะวันออก^(๒) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และทรงประทับพัก ณ ห้องเสด็จท้องพระโรงหลังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินสู่ท้องพระโรงกลางประทับบนหน้าพระแท่นบัลลังก์นพปฎลมหาเศวตฉัตร^(๓) ภายในท้องพระโรงกลางมีข้าราชการยืนเฝ้ารับเสด็จอยู่ดังนี้คือ

๑. สมุหราชองครักษ์^(๔)
๒. ราชเลขาธิการ^(๕)
๓. เลขาธิการสำนักพระราชวัง^(๖)
๔. ราชองครักษ์

(๑) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกรับทูตที่พระตำหนักภูงิ้วราชนิเวศน์ และพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์เป็นการส่วนพระองค์ แต่ทูตที่เข้าเฝ้าต้องแต่งกายเสมือนกับเข้าเฝ้าในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

(๒) เรียกกันโดยทั่วไปว่าอัมพันท์เรือ

(๓) พระแท่นมุกตคานอม

(๔) พลเรือโทนิรันดร์ ศิรินาเวิน

(๕) หม่อมหลวงทวารสีนธ์ สดวาลัย

(๖) นายกัลย์ อิศรเสนา

๕. หัวหน้ากองวัง(๗)

๖. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ (ยื่นด้านซ้ายมือของพระแท่นบัลลังก์ นพปฎลมหาเศวตฉัตร)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินสู่ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับยืนหน้าพระแท่นบัลลังก์นพปฎลมหาเศวตฉัตรแล้ว มหาดเล็กเวรแย้มพระทวารเพื่อให้สมุหราชองครักษ์เดินออกไปบอกคณะทูตว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมแล้ว คณะทูตเรียบร้อยหรือยัง และพลโทพระยาศัลยวิธานินเทศจะแนะนำสมุหราชองครักษ์ให้คณะทูตรู้จักเป็นรายบุคคล จากนั้นสมุหราชองครักษ์จะถามเอกรักรราชทูตว่า คณะทูตานุทูตมากันกี่คน จะใช้ภาษาอะไร เมื่อได้รับคำตอบแล้ว สมุหราชองครักษ์จะเดินกลับเข้าไปในห้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เพื่อนำความกราบบังคมทูล พลโทพระยาศัลยวิธานินเทศ สมุหพระราชมนต์เรียบร้อยแล้วจะจัดแถวคณะทูต แล้วเดินนำออกจากมุขกระสันด้านตะวันออกไปตามทางเข้าสู่ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พลโทพระยาศัลยวิธานินเทศหยุดหน้าพระทวารและให้สัญญาณต่อมหาดเล็กหลวงหับเผยพระทวาร โดยใช้ไม้เท้าบอลครุฑเคาะตรงประตูมหาดเล็กจึงเผยพระทวารออกให้พลโทพระยาศัลยวิธานินเทศนำคณะทูตผ่านเข้าไป เมื่อแถวคณะทูตานุทูตก้าวล่วงพระทวารไปถึงพรมจะหยุดแล้วถวายคำนับพร้อมกัน เดินหน้าต่อไปอีก ๖ ก้าว ถวายคำนับพร้อมกัน และเดินต่อไปอีก ๕ ก้าว จะหยุดเฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพอดี ถวายความเคารพพร้อมกันแล้ว อริบถิกรมพิธีการทูตจะเสด็จออกจากแถวคณะทูตไปยืนค้างหากทางซ้ายมือของพระแท่นพุดตานอม ระดับเดียวกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ(๘)

พลโทพระยาศัลยวิธานินเทศกราบบังคมทูลเบิกเอกรักรราชทูตเข้าเฝ้าถวายพระราชสาสน์ จากนั้นเอกรักรราชทูตจะหยิบพระราชสาสน์อ่านถวาย(๙) และราชเลขาธิการจะเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวายพระราชดำรัส(๑๐) คอบ จมแล้วเอกรักรราชทูตจะกราบบังคมทูลแนะนำบุคคลในคณะเป็นรายบุคคล เมื่อเอกรักรราชทูตแนะนำผู้ใดผู้หนึ่งก็จะก้าวออกมาขึ้นเฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระหัตถ์ แล้วผู้ที่ถูกแนะนำ

(๗) นายสุкул บุญนาค

(๘) ถ้ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศไม่ว่างจะให้รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศมาแทนก็ได้

(๙) ส่วนมากจะเป็นภาษาของประเทศตน หรือภาษาอังกฤษ หรือฝรั่งเศส หรือเยอรมัน

(๑๐) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเป็นภาษาไทย และมีท่านแปลอย่างไม่เป็นทางการให้แก่เอกรักรราชทูต

หมายเหตุ: สมัยก่อนมีการพระราชดำเนินเข้าเฝ้าด้วย ปัจจุบันกรรมการเหล่านี้ถึงแก่กรรมไปเกือบหมด และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีใต้วรพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้แทน จึงไม่มีการมาพระราชดำเนินเข้าเฝ้าในพิธีนี้ด้วย

จะคอยหลังเข้ายืนประจำในที่ของตน เมื่อเอกอัครราชทูตแนะนำคณะทูตเสร็จแล้ว อธิบดีกรมพิธีการทูตจะกลับเข้ามายืนในแถวของคณะทูตตามเดิม ส่วนเอกอัครราชทูตนั้นหากเป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรู้จักหรือทรงคุ้นเคย พระองค์ก็จะตรัสทักทายต่อเป็นการส่วนพระองค์ เสร็จแล้วเอกอัครราชทูตด้วยความเคารพแล้วกลับเข้ามายืนประจำที่

เมื่อเอกอัครราชทูตเข้ามายืนประจำที่เรียบร้อยแล้ว พลโทพระยาศัลยวิธานินทจะนำคณะทูตด้วยบังคับมลาจากที่เฝ้า โดยทำความเคารพคอยหลังออกมาเท่ากับคอนเข้า คือ ๖ ก้าวในระยะแรกและหมุนขวาทั้งขบวน ห้ายแฉกจะนำออกไปก่อน อธิบดีกรมพิธีการทูตจะนำขบวนออกไปก้าวหน้าไปอีก ๕ ก้าว หมุนขวากลับด้วยความเคารพหมุนขวาจะเดินออก ขณะที่คณะทูตกำลังด้วยความเคารพคอนจะออกนั้นมหาดเล็กหับเบญทวารจะค่อย ๆ แยกทวารออกเมื่อคณะทูตด้วยความเคารพเสร็จ พระทวารจะเปิดเต็มที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะประทับยืนทอดพระเนตรคณะทูตออกไปจนลับพระทวาร

เมื่อคณะทูตออกจากท้องพระโรงกลางแล้ว พลโทพระยาศัลยวิธานินทจะนำคณะทูตไปยังมุขกระสันด้านตะวันออกอีกครั้งหนึ่ง กรมวังจะนำเอกอัครราชทูตลงนามในสมุดหลวงจนครบคณะทูต จากนั้นมหาดเล็กจะนำแขกไปเยี่ยมทุกคนในมุขกระสันด้านตะวันออกเป็นการค้ำค้อนรับคณะทูต เอกอัครราชทูตจะกล่าวนำถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถและพระราชวรวงศ์ พลโทพระยาศัลยวิธานินทจะค้ำและกล่าวนำข้าราชการฝ่ายไทยกล่าวถวายพรแต่ประมุขของประเทศนั้น ขณะที่พลโทพระยาศัลยวิธานินทกำลังเรียงรับรองคณะทูตานุทูตที่มุขกระสันด้านตะวันออกนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับไปโดยทางเดิม เมื่อถึงเวลาอันสมควรและคะเนว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินผ่านกระทรวงต่างประเทศไปแล้ว พลโทพระยาศัลยวิธานินท จะออกมาส่งคณะทูตานุทูตที่ศาลาบันไดพระที่นั่งจักรีด้านตะวันออก เอกอัครราชทูตและคณะลาพลโทพระยาศัลยวิธานินทออกทรงรถกลับไปยังสถานทูตเป็นเสร็จการ

การแต่งกายในการเข้าเฝ้าถวายพระพรราชสาส์นครั้งนี้นักทศได้ไว้เป็นเครื่องแบบเต็มยศ

การรับราชทูตของไทยกับชาวต่างชาติโดยเฉพาะพวกฝรั่งซึ่งเข้ามาติดต่อกับสัมพันธไมตรีกับไทยนั้น มีทัศนคติต่อพระราชสาส์นต่างกันคือ ประเพณีไทยเคารพพระราชสาส์น เพราะถือว่าพระราชสาส์นเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์และการที่จะจาริกพระราชสาส์นนั้นจะต้องจาริกลงบนแผ่นทองคำ ราชทูตผู้จ่าทูลพระราชสาส์นเป็นเพียงแค่ข้าราชการที่ตามเสด็จเท่านั้นไม่มีความสำคัญอะไร การแต่งทูตจ่าทูลพระราชสาส์นไปยังต่างประเทศคงไปเป็นคณะ ๓ คน เหมือนกันทุกคราว เรียกว่าราชทูตคนหนึ่ง อุปทูตคนหนึ่งและตรีทูตคนหนึ่ง บรรดาศักดิ์ของราชทูตตั้งแต่ครั้งโบราณพบในจดหมายเหตุครั้งกรุงเก่า เป็นชั้น "ออกพระ" เป็นอย่างสูง เช่นครั้งโกษาปานไปฝรั่งเศสในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีบรรดาศักดิ์เป็น "ออกพระวิสุทธสุนทร" อุปทูตเป็น "ออกหลวงศรีวิสารวาจา" และตรีทูตนั้นเป็น "ออกขุนคลังยามไมตรี" เข้าใจว่าความประเพณีเดิมเมื่อเลือกผู้ที่จะเป็นคณะทูตแล้ว พระมหากษัตริย์จึงทรงตั้งราชทินนามสำหรับไปราชการในคราวนั้น เมื่อกลับมาก็เลื่อนตำแหน่งบรรดาศักดิ์ให้สูงขึ้น ผิดกับประเพณีฝรั่งที่ถือว่าทูตคือผู้แทนองค์พระมหากษัตริย์ ตำแหน่งของทูตฝรั่งสมัยเป็น ๓ ชั้นคือ ชั้นสูงสุดเป็นเอกอัครราชทูต ชั้นที่ ๒ เป็นอัครราชทูตและชั้นที่ ๓ เป็นราชทูต การที่ฝรั่งจะแต่งทูตไปประเทศใด ถือเอาเรื่องราชการที่ไปหรือประเทศที่จะไปเป็นสำคัญคือ ตัวเรื่องราชการที่ไปหรือประเทศที่ไปมีความสำคัญมาก ก็เลือกสรรเอาบุคคลชั้นสูงให้ดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูต ถ้าสำคัญรอง ๆ ลงมาก็ให้เป็นเพียงแต่อัครราชทูตหรือราชทูตเท่านั้น

อำนาจของทูตไทยที่ไปต่างประเทศนั้นในสมัยโบราณราชทูตจะเป็นเพียงแต่ทูตซึ่งแจ้งตามพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินที่มีไปเท่านั้น ส่วนทูตฝรั่งพระเจ้าแผ่นดินของเขาได้มอบอำนาจสิทธิ์ขาดเต็มที่ให้แก่ทูตโดยที่ผู้เป็นทูตมีสิทธิ์จะพูดอะไร หรือตกลงอะไรได้ทุกอย่าง และให้ถือว่าเป็นเหมือนพระว่จาชองพระเจ้าแผ่นดินเขาคงเริ่สอง

ประเพณีการรับราชทูตของไทยนั้นตั้งแต่ทูตต่างประเทศเข้ามาถึงชายพระราชอาณาเขตการกินอยู่ของคณะทูตเป็นหลวงทั้งคืน และต้องจัดที่พักให้ทูตด้วย อำนาจความสะดวกแก่คณะทูตทุกอย่าง จนถึงกำหนดเวลาเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นก็จะจัดขบวนแห่พระราชสาส์นอย่างสวยงามและสมเกียรติทั้งทางบกและทางเรือ

การเสด็จออกรับแขกเมืองถวายพระราชสาส์นนั้น เป็นการแสดงออกเต็มยศใหญ่ มีการยิงช้าง ยิงม้า และมีทิวาหนึ่งกลาบทที่สนามในพระบรมมหาราชวัง มีการเกณฑ์ชาวต่างประเทศที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร แต่งตัวประจำชาติของตนเข้ามานั่งประชุมกันในพระบรมมหาราชวังเพื่อต้อนรับแขกเมืองด้วย พระมหากษัตริย์เสด็จออกรับแขกเมือง ๒ วิธี คือ

๑. เสด็จออกสีหบัญชรให้แขกเมืองเฝ้าที่ท้องพระโรง

๒. เสด็จออกมุขเด็จให้แขกเมืองเข้าเฝ้าที่ซาลาหน้าพระที่นั่ง

การเสด็จออกให้ทูตเข้าเฝ้าอย่างเต็มยศใหญ่นี้มีทำ ๒ ครั้ง คือเข้าเฝ้าถวายพระ-
ราชสาส์นครั้งหนึ่ง และเข้าเฝ้าถวายบังคมลากลับอีกครั้งหนึ่ง เสร็จแล้วพระราชทาน
เลี้ยง

เมื่อราชทูตเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นแล้วจึงกำหนดเข้าเฝ้าพระมหากุปราชและ
พระราชวงศ์บางพระองค์ แล้วจึงไปหาขุนนางผู้ใหญ่บางคน การเข้าเฝ้าพระมหากุปราชก็
เหมือนกับการเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินทุกประการ แล้วคณะทูตจึงไปจุดสถานที่สำคัญ
และสิ่งของสำคัญต่าง ๆ ในการที่ทูตเข้าเฝ้าทูลลากลับไปประเทศของตนนั้นพระมหา-
กษัตริย์จะพระราชทานบำเหน็จความชอบตามชั้นยศของผู้ที่เป็นคณะทูตานุทูต เช่น เซอวา-
เลีย เดอโซมองค์ราชทูต ฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับไทยในสมัยสม-
เด็จพระนารายณ์มหาราชได้รับพระราชทานพานทองเครื่องยศกับของอื่น ๆ อีกหลาย
สิ่ง เป็นต้น

ในสมัยปัจจุบันมีการตั้งเอกอัครราชทูตประจำมีสถานทูตประจำในประเทศที่เป็น
สัมพันธมิตร และมีกำหนดเวลาหมุนเวียนเปลี่ยนเอกอัครราชทูตอยู่เสมอ พระบาทสม-
เด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จฯ ออกรับเอกอัครราชทูตในการ
ถวายพระราชสาส์นตราตั้งของเอกอัครราชทูตประเทศต่าง ๆ ที่เข้ามาประจำตำแหน่งใน
ประเทศไทยเสมอ โดยเสด็จพระราชดำเนินออกรับพระราชสาส์นครั้งหนึ่งและเสด็จออก
ให้เอกอัครราชทูตเข้าเฝ้าเพื่อทูลลากลับ เมื่อพ้นตำแหน่งอีกครั้งหนึ่ง แต่การเสด็จพระราช
ดำเนินออกให้เอกอัครราชทูตเข้าเฝ้านี้ทรงได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับกาล
สมัย นับได้ว่าประเพณีการรับราชทูตนี้ได้แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็น
ไทย และแสดงถึงความเป็นเอกราชของชาติไทยที่มีวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันดี
งาม เป็นระเบียบแบบแผนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี อันยังความภาคภูมิใจแก่อนุชนรุ่นหลัง ๆ
อีกด้วย

เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชาสาส์น
แต่
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมเก่า ในพระบรมมหาราชวัง

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ห้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ทางเดินห้องมุขกระสันด้านตะวันออก

ภายในห้องมุขกระสันด้านตะวันออก

เอกอัครราชทูตเข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาส์นตราตั้ง
แต่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่.....

สำนักพระราชวัง

๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ ห้องพระโรงกลางพระที่นั่ง
จักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง

วันพุธ ที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๙.๐๐ น. นายฟาราจอลลาห์ บอร์ฮานี
เจ้าทูตละออธงสีพระบาท ทูนเกล้าฯ ขวัญพระราชสาส์นตราตั้งเป็นเอกอัครราชทูต
อิหร่านประจำประเทศไทย
แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ

ตัวอย่างหมายกำหนดการ

(คำพูด)

SPEECH

by

His Excellency Monsieur Farajollah Borhani**Ambassador of Iran**

at

the presentation of his credentials

to

His Majesty the King of Thailand**on the 28th. December 1977**

Your Majesty,

It is a great honour and privilege for me to present to Your Majesty the Letter of Credence by which His Imperial Majesty, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, Shahanshah of Iran, has accredited me as Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary to his Renowned, Ancient and Honoured Royal Court of Chakri, and the Letter of Recall of my Predecessor.

I am commanded by my August Sovereign, His Imperial Majesty, the Shahanshah Aryamehr, to convey to Your Majesty the expression of his brotherly greetings and his good wishes for Your Majesty's personal health and welfare, as well as for the continued prosperity of the people of Thailand.

It is a special privilege for me to come to this beautiful country, which is so renowned for its ancient and rich civilization.

Under the guidance and wise leadership of His Imperial Majesty Shahanshah Aryamehr and Your Majesty, the close relations between our two friendly countries and people are getting closer day by day, and Iran and Thailand have achieved very important successes in the political, social and economical fields.

The similarity of views between Iran and Thailand in world affairs, their struggle for the safeguard of international peace and security and for the improvement of their respective economy as well as the

welfare of their people, constitute a solid basis for ever greater co-operation between our two nations.

The proposition of my August Sovereign concerning the Indian Ocean as a "Zone of Peace" is a new and solid step on the road leading towards closer co-operation between the countries of that area and Iran and in establishing peace and Security.

The creation of a "Regional Common Market" as described by my August Sovereign could also further expand close economic relations and co-operation for the greater benefit of all concerned.

Exchange of visits by high officials of the two countries highlighted by the visit of His Royal Highness the Crown Prince of Thailand to Iran in 1976, and soon to be enhanced by the visit of His Imperial Highness the Crown Prince of Iran, are reflections of the deep ties of friendship between our two August Sovereigns and our two nations.

Your Majesty, I shall do everything in my power to strengthen and promote the existing cordial relations between our two countries.

Please allow me to express the hope that in carrying out my assignment, I may be able to count on Your Majesty's gracious help and assistance as well as on the valuable co-operations of my distinguished colleagues in the Government of This great Kingdom.

(ตัวอย่าง)

พระราชดำรัส

ในโอกาสที่เอกอัครราชทูตอิหร่าน^(๑) เข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาส์นตราตั้ง
ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
วันพุธที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๐

ท่านเอกอัครราชทูต

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้รับพระราชสาส์นตราตั้งจากสมเด็จพระเจ้ากรุงอิหร่าน
แต่งตั้งท่านเป็นเอกอัครราชทูตวิสามัญผู้ชำนาญเต็มประจำประเทศไทยพร้อมด้วยพระ
ราชสาส์นถอนเอกอัครราชทูตคนก่อน

ขอขอบพระทัยสมเด็จพระเจ้ากรุงอิหร่านในพระราชปรารภณาคี ที่ทรงมีต่อข้าพ
เจ้าและประชาชนชาวไทย ขอถวายพระพรให้ทรงพระเกษมสำราญ ทั้งขอให้ประเทศและ
ประชาชนชาวอิหร่านจงประสบแต่ความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศอิหร่านกับประเทศไทย มีมาอย่างสนิทสนมและ
ราบรื่นและต่างมีจุดประสงค์อย่างเดียวกันที่จะเห็นมวลมนุษย์ทั้งโลกอยู่ร่วมกันด้วยความ
สันติสุข และเป็นอิสระ อิหร่านได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเพิ่มพูนความสามัคคีและ
ความร่วมมือกัน เพื่อสถาปนาความมั่นคง ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองของภูมิ
ภาคส่วนนี้ของโลก ดังนั้น ในปัจจุบันความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือ ซึ่งก็และกันนับวันจะ
เพิ่มพูนยิ่งขึ้น การเยือนระหว่างพระราชสาส์นพระราชวงศ์และข้าราชการของประเทศทั้ง
สอง ตลอดจนความร่วมมือในกิจการต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด และมีประสิทธิผล ย่อมช่วย
เสริมให้ความสัมพันธ์อันมีตรระหว่งประเทศไทยและอิหร่านกระชับแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
ไปอีก เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

ข้าพเจ้าพอใจที่ท่านกล่าวว่า จะพยายามส่งเสริมและกระชับสัมพันธไมตรี
ระหว่างประเทศของเรทั้งสอง ในกรณี ขอให้ท่านมั่นใจได้ว่า ท่านจะได้รับการสนับสนุน
อย่างเต็มที่จากข้าพเจ้าและทางราชการไทยจะอำนวยความสะดวก และความช่วยเหลือทุก
ประการเท่าที่จะกระทำได้ เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลในหน้าที่ของท่าน

(ตัวอย่าง)

Translation**REPLY OF HIS MAJESTY THE KING**

Excellency,

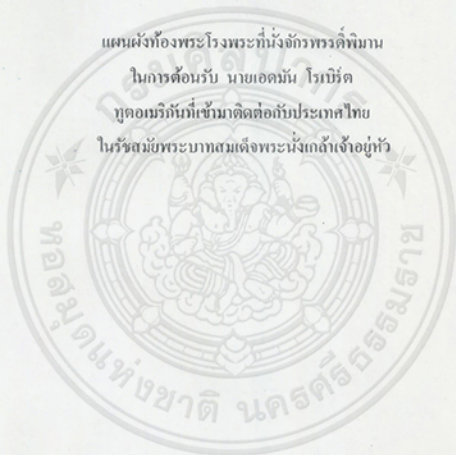
I am pleased to receive from His Imperial Majesty the shahanshah of Iran the Letter of Credence accrediting you as Ambassador Extraordinary and plenipotentiary to Thailand as well as the Letter of Recall of your predecessor.

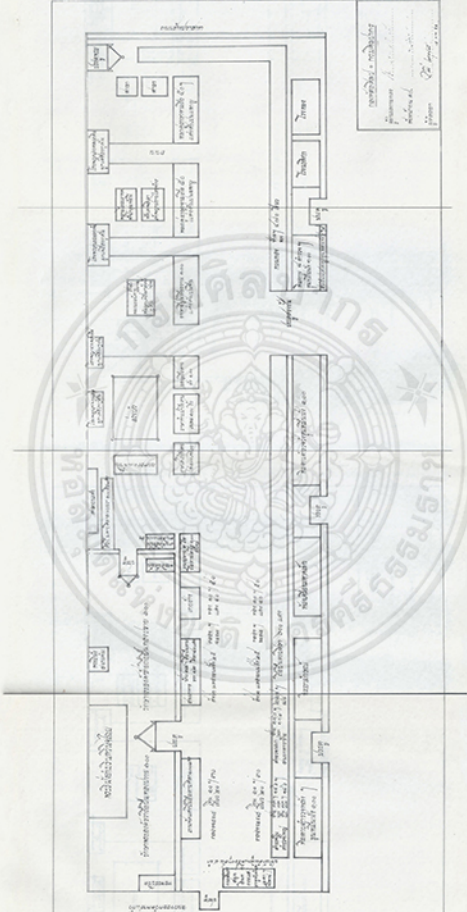
I would ask you to convey to His Imperial Majesty the Shahanshah of Iran my sincere thanks for the expressed goodwill towards myself and the Thai people. I would like that His Imperial Majesty accept in return my best wishes for his personal happiness as well as for the continued prosperity of Iran and the Iranian people.

Iran and Thailand have long enjoyed close and cordial relations, based on our common desire the see people the world over co-existing in peace and freedom. Iran has always played an important role in the promotion of unity and co-operation among countries of this region of the world in order to establish regional security, tranquility and prosperity. Since nowadays there is and increasing need for such co-operatioun, the exchange of visits between Members of the Royal Families and officials of our two countries, as well as our close and effective co-operation in various fields, will surely help to make the ties of friendship between Iran and Thailand even closer and resulting in greater mutual benefits.

I am gratified by your words that you will endeavour to promote and strengthen further the happy relationship between our two countries. In this, you can rest assured that you will receive my full support and that the Thai authorities will accord you all possible facilities and assistance for the fulfilment of your mission.

แผนผังห้องพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน
ในการต้อนรับ นายเอคมัน โรเบิร์ต
ทูตอเมริกันที่เข้ามาติดต่อกับประเทศไทย
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
 ภาควิชาสถาปัตย์
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 กรุงเทพมหานคร 10130

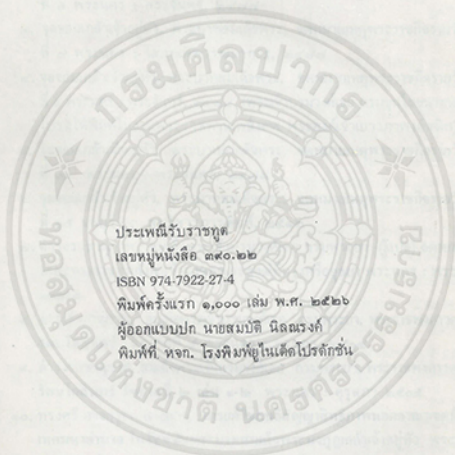
๑. พระอุโบสถ
 ๒. พระวิหาร
 ๓. พระประธาน
 ๔. พระพุทธรูป
 ๕. พระพิมพ์
 ๖. พระเครื่อง
 ๗. พระเครื่องดินเผา
 ๘. พระเครื่องโลหะ
 ๙. พระเครื่องหิน
 ๑๐. พระเครื่องแก้ว
 ๑๑. พระเครื่องดิน
 ๑๒. พระเครื่องหินอ่อน
 ๑๓. พระเครื่องหินอ่อน
 ๑๔. พระเครื่องหินอ่อน
 ๑๕. พระเครื่องหินอ่อน
 ๑๖. พระเครื่องหินอ่อน
 ๑๗. พระเครื่องหินอ่อน
 ๑๘. พระเครื่องหินอ่อน
 ๑๙. พระเครื่องหินอ่อน
 ๒๐. พระเครื่องหินอ่อน

หนังสืออ้างอิง

๑. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันภาคที่ ๑ ไม่ปรากฏที่พิมพ์, ๒๔๗๗ (คุณหญิงเชื้อ ธนรัตน์ดี พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานปลงศพ คุณหญิงสกลกิจประมวญ (พลอย เสนียวงศ์ ณ อยุธยา)
๒. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันภาคที่ ๕ พระนคร : พระจันทร์, ๒๔๗๗
๓. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันภาคที่ ๗ พระนคร : โสภณพิพรรฒนาการ, ๒๔๗๗
๔. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันภาคที่ ๘ พระนคร : พระจันทร์, ๒๔๗๘ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนไชยนาทนเรนทรโปรดให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท)
๕. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันภาคที่ ๑๐ พระนคร : พระจันทร์, ๒๔๗๘
๖. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันภาคที่ ๑๕ รมบุรี : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๑๒
๗. คำวราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา (ผู้แปล) จดหมายเหตุระยะทางราชทูตลงถนนเข้ามาของคณะสงฆ์ที่กรุงศรีอยุธยา พระนคร : พระจันทร์, ๒๔๗๓
๘. คำวราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ พระนคร : อรุณสภา, ๒๕๐๔
๙. คำวราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๑-๒ พระนคร : อรุณสภา ๒๕๐๕
๑๐. ทรงศรี อาจอรุณ, นางสาว, การแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิพาณิชย์กับประเทศมหาอำนาจ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนคร : สำนักพิมพ์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖
๑๑. ทิวาภรณ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑-๒ พระนคร : อรุณสภา, ๒๕๐๔
๑๒. นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารันสมเด็จ ภาคที่ ๑๑ พระนคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๔

๑๓. นริศนุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, บันทึกเรื่องความ
รู้ต่าง ๆ เล่ม ๕ (ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศนุ
วัตติวงศ์ ประทานพระยาอนุমানราชธนะ) พระนคร : ศิวพร, ๒๕๐๖
๑๔. นิกรเทวัญ เทวกุล, หม่อมเจ้า, พิธีปฏิบัติการทูต, พระนคร พระจันทร์ : ๒๔๗๗
๑๕. เฟง พ.ป.บุณนาศ, นาย หนังสือเรื่องเซอร์ยอนโบวริงเข้ามาเมืองไทย, พระนคร :
ชวนพิมพ์, ๒๕๐๙
๑๖. วิภาค ภิญโญยิ่ง, "ละคอนรับแขกเมือง" สราญรมย์ ปีที่ ๑๘ พระนคร: พระจันทร์,
๒๕๑๑
๑๗. ศิลปากร, กรม, จดหมายเหตุการเดินทางครั้งที่ ๒ ของบาทหลวงคาซาร์ดี ค.ศ.
๑๖๘๗-๑๖๘๘ กรุงเทพฯ : กุรุสภา ๒๕๑๙
๑๘. ศิลปากร, กรม จดหมายเหตุครั้งราชทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ ไม่ปรากฏที่
พิมพ์ ๒๕๖๖ (พระนางเจ้าสุชมลมารศรีพระราชมารดา สมเด็จพระเจ้านั่งเอยาเธอเจ้า
ฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต โปรดให้พิมพ์ในงานบำเพ็ญพระกุศล เมื่อปี
กุน พ.ศ. ๒๔๖๖)
๑๙. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาค ๒๘ ไม่ปรากฏที่พิมพ์, ๒๕๐๗ (พิมพ์เป็น
อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระพิทักษ์านุวร (ส่วน นวราช)
๒๐. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๔๘. ปรากฏที่พิมพ์, ๒๔๗๑
๒๑. ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒, พระนคร : พระจันทร์, ๒๕๐๖
๒๒. ศิลปากร, กรม, จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงคาซาร์ดี,
พระนคร : การศาสนา, ๒๕๑๗
๒๓. ศิลปากร, กรม, เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๕๑-๒๑๖๓
และ พ.ศ. ๒๑๖๗-๒๑๘๕, พระนคร : กุรุสภา, ๒๕๑๓
๒๔. ศิลปากร, กรม, เอกสารของเฮนรี่เบอร์นี เล่ม ๒ ตอน ๑, กรุงเทพฯ : กุรุสภา,
๒๕๑๔
๒๕. สโมสรการไฟฟ้าผลิตแห่งประเทศไทย, พระบรมมหาราชวัง, พระนคร :
กุรุสภา, ๒๕๑๔
๒๖. สุบรรณ เศวตมาลี, "วิวัฒนาการของประเพณีการรับแขกเมือง", สราญรมย์
ปี พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๘ พระจันทร์, ๒๔๙๙-๒๕๐๘
๒๗. สำนักราชเลขาธิการ, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราชโองการที่พระราชทาน
ในโอกาสต่าง ๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๑๙, กรุงเทพฯ : กรมแผนที่ทหารบก, ๒๕๒๐
๒๘. สุนทร ณ วังซี (นามแฝง), ชีวิตไทยหลายรส, พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๙
๒๙. จากคำบอกเล่าของนายเศวต ธนประดิษฐ์ ที่ปรึกษาสำนักพระราชวัง และนาย
เกรียงไกร วิทวามิตร กองวัง.

กนิษฐภัณฑ์

ประเพณีรับราชทูต

เลขหมู่หนังสือ ๓๙๐.๒๒

ISBN 974-7922-27-4

พิมพ์ครั้งแรก ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๒๖

ผู้ออกแบบปก นายสมบัติ นิลนรงค์

พิมพ์ที่ หจก. โรงพิมพ์ยูนิเค็ดโปรดักชั่น

